

ЗАЦВЕРДЖАНА

Пaстанoвa
Мiнiстэрствa aдукацiі
Рэспублiкi Бeлaрyсь
06.08.2020 № 213

**Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Беларуская мова і літаратура»**

для V–XII класаў спецыяльнай агульнаадукацыйнай школы
(спецыяльнай агульнаадукацыйнай школы-інтэрната)

для дзяцей з цяжкімі парушэннямі маўлення з рускай мовай навучання і выхавання

**ГЛАВА 1
АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ**

1. Дадзеная вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская мова і літаратура» (далей – вучэбная праграма) прызначана для V–XII класаў спецыяльнай агульнаадукацыйнай школы (спецыяльнай агульнаадукацыйнай школы-інтэрната) для дзяцей з цяжкімі парушэннямі маўлення (далей – ЦПМ) з рускай мовай навучання і выхавання.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на вывучэнне беларускай мовы ў V класе – 36 г. у VI–XII класах – 72 г. (2 г. на тыдзень), у тым ліку па 36 г. на вывучэнне беларускай літаратуры ў XI–XII класах.

3. Мэта – сфарміраваць у вучняў сістэму ведаў пра мову і маўленне, навучыць карыстацца беларускай мовай ва ўсіх відах маўленчай дзейнасці (чытанне, слуханне, гаварэнне, пісьмо).

4. Задачы:

засваенне сістэмы мовы (фанетыкі, лексікі, складу слова і словаўтварэння, марфалогіі, сінтаксісу), норм беларускай літаратурнай мовы (моўная кампетэнцыя);

фарміраванне маўленча-камунікатыўных уменняў на аснове авалодання рознымі відамі маўленчай дзейнасці, уменняў ствараць самастойныя вусныя і пісьмовыя выказванні (маўленча-камунікатыўная кампетэнцыя);

усведамленне мовы як формы выражэння нацыянальнай культуры, нацыянальна-культурнай спецыфікі беларускай мовы, валоданне нормамі маўленчага этыкету (лінгвакультуралагічная і сацыякультурная кампетэнцыя).

5. На вучэбных занятках рэкамендуецца выкарыстоўваць разнастайныя метады навучання і выхавання: паведамленне настаўніка, гутарка, самастойная праца, выкананне практыкаванняў, творчыя работы, эўрыстычны дыялог, моўныя і ролевыя гульні, віктарыны, конкурсы і іншае. Мэтазгодна спалучаць франтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя формы навучання, выкарыстоўваць такія віды ўрокаў, як урок-гульня, урок-падарожжа і іншае.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца педагагічным работнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы, сфармуляваных у дадзенай вучэбнай праграме з улікам іх узроставых і індывідуальных асаблівасцей. Для дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці выкарыстоўваюцца толькі навучальныя віды пісьмовых работ.

Асноўнымі прынцыпамі адбору зместу навучання беларускай мове для дзяцей з ЦПМ з'яўляюцца:

сістэмна-функцыянальны прынцып, які прадугледжвае цэласнае адлюстраванне ў змесце навучання ўсіх узроўняў моўнай сістэмы (фанетыка, лексіка, склад слова і словаўтварэнне, марфалогія, сінтаксіс, арфаграфія, пунктуацыя);

прынцып мінімізацыі тэарэтычнага матэрыялу, які патрабуе адбіраць матэрыял з улікам яго значнасці для дасягнення пастаўленых мэт і задач моўнай адукацыі, а таксама асаблівасцей псіхафізічнага развіцця навучэнцаў;

маўленча-камунікатыўна прынцып, які азначае, што працэс навучання патрэбна забяспечыць адпаведным зместам для авалодання вучнямі ўсімі відамі маўленчай дзейнасці (слуханне, гаварэнне, чытанне, пісьмо);

прынцып уліку псіхафізіялагічных асаблівасцей вучняў, які прадугледжвае выбар вусных і пісьмовых формаў працы ў залежнасці ад маўленчых парушэнняў.

Змест навучання беларускай мове мае інтэграваны характар. У адзін курс інтэгруюцца мова і літаратура. Гэта забяспечваецца вывучэннем мовы на аснове тэкстацэнтрчнага падыходу, калі моўныя з'явы разглядаюцца ў мастацкім тэксце, які ў сваю чаргу аналізуецца з боку зместу і выяўлення-мастацкіх сродкаў стварэння вобразаў. Вучэбны тэкст, з'яўляючыся аб'ектам лінгвістычнага і літаратурнага аналізу, адначасова разглядаецца як сродак навучання мове і літаратуры.

З улікам інклюзіўных тэндэнцый у сучаснай адукацыі змест дадзенай вучэбнай праграмы арыентаваны ў першую чаргу на вучняў з агульным недаразвіццём маўлення розных узроўняў (яны складаюць абсалютную большасць з ліку дзяцей з ЦПМ).

Адукацыйны працэс павінен быць скірааваны на засваенне зместу агульнай сярэдняй адукацыі на індывідуальна магчымым узроўні ў залежнасці ад асаблівасцей маўленчага і інтэлектуальнага развіцця вучняў. Таму дадзеная вучэбная праграма з'яўляецца адаптаваным варыянтам вучэбнай праграмы для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з улікам асаблівасцей псіхафізічнага развіцця вучняў з ЦПМ, наяўнага ў іх лінгвістычнага вопыту па рускай мове, узроўню практычнага валодання другой (беларускай) мовай.

У прыватнасці, уводзіцца ўступны моўны курс, зняты асобны тэарэтычны матэрыял, складаны для вучняў дадзенай катэгорыі, прыярытэт аддаецца вусным відам маўленчай дзейнасці, пісьмовыя працы па развіцці маўлення, дыктанты носяць навучальны характар (за выключэннем X і XI–XII класаў).

Вызначаная колькасць гадзін на вывучэнне раздзелаў і тэм носіць прыкладны характар: педагогічны работнік пры складанні каляндарна-тэматычнага планавання можа самастойна размеркаваць вучэбны час у залежнасці ад ступені падрыхтоўкі класа і складанасці матэрыялу.

Першы год навучання (V клас) з'яўляецца адаптацыйным для вучняў у плане ўспрымання імі беларускай мовы як сацыяльна-культурнай з'явы і як аб'екта вывучэння. Навучанне ў гэты перыяд мае на мэце ў першую чаргу развіццё здольнасцей аўдзіравання (асэнсаванае ўспрыманне на слых тэкстаў на беларускай мове), узбагачэнне слоўнікавага запasu, развіццё фанематычнага слыху, фарміраванне навыкаў чытання і першапачатковых навыкаў пісьма па-беларуску. На першым годзе навучання фарміруецца неабходная лексіка-семантычная і артыкуляцыйна-слыхавая база, што забяспечвае далейшае авалоданне маўленчай дзейнасцю на беларускай мове.

З дадзенай вучэбнай праграмы ў VI і далейшых класаў з-за складанасці і збытковасці матэрыялу зняты раздзел «Тэкст» у якім прапаноўваліся тэарэтычныя звесткі пра тэкст, яго структуру, сродкі сувязі, тыпы, стылі і жанры, а гадзіны пераразмеркаваны паміж іншымі граматычнымі раздзеламі і тэмамі, у VII класе – склад слова і словаўтварэнне, назоўнік, прыметнік, займеннік, лічэбнік, у VIII – дзеяслоў і яго формы (дзеяпрыметнік і дзеяпрыслоўе), прыслоўе, службовыя часціны мовы і выклічнік.

Сінтаксіс вывучаецца ў IX–X класах. Аднак першапачатковыя звесткі пра сінтаксіс і пунктуацыю ўводзяцца ўжо ў VI класе. Гэта дазваляе на практыцы забяспечыць вывучэнне марфалогіі на сінтаксічнай аснове.

Работа па развіцці маўлення арганізуецца на кожным уроку, пры вывучэнні ўсіх раздзелаў і тэм курса беларускай мовы. Асобныя гадзіны на развіццё маўлення па гэтай прычыне не выдзяляюцца.

Асноўная частка дадзенай вучэбнай праграмы складаецца з трох кампанентаў: ведавага (тэарэтычны матэрыял), аперацыйнага (спосабы дзейнасці) і практычнага (уменні і навыкі), што ў сукупнасці і складае змест навучання.

У XI–XII класах вучэбныя прадметы «Беларуская мова» і «Беларуская літаратура» вывучаюцца на базавым узроўні па вучэбным праграмам па вучэбным прадметам «Беларуская мова» і «Беларуская літаратура» X класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі.

Навучанне беларускай мове на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі мае на мэце фарміраванне асобы вучня як свядомага носьбіта мовы, развіццё яго інтэлектуальных і творчых здольнасцей. Вучань павінен мець такі ўзровень падрыхтоўкі, які забяспечыць паўнавартаснае выкарыстанне мовы ва ўсіх сферах яе функцыянавання.

Задачы навучання беларускай мове на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі:

сістэматызацыя і паглыбленне ведаў пра мову і маўленне, заканамернасці і правілы функцыянавання моўных сродкаў у маўленні, нормы беларускай літаратурнай мовы, удасканаленне культуры вуснага і пісьмовага маўлення (моўная і маўленчая кампетэнцыі);

развіццё звязнага маўлення – умання ствараць самастойныя вусныя і пісьмовыя выказванні, публічныя выступленні розных тыпаў, стыляў і жанраў (камунікатыўна-рытарычная кампетэнцыя);

авалоданне мовай як сістэмай захавання і перадачы каштоўнасцей культуры, як сродкам спасціжэння айчыннай і сусветнай культур; удасканаленне здольнасці карыстацца культуразнаўчымі звесткамі ў працэсе маўленчых зносін; сацыякультурнае развіццё вучняў на аснове засваення звычаяў, правіл, норм, якія рэгулююць узаемадзеянне людзей і іх паводзіны ў грамадстве, развіццё сродкамі мовы інтэлектуальнай, камунікатыўнай, духоўна-маральнай, грамадзянскай культуры вучняў (лінгвакультуралагічная і сацыякультурная кампетэнцыі).

Змест навучання беларускай мове ў XI класе ўключае наступныя раздзелы: «Роля мовы ў жыцці чалавека і грамадства», «Маўленне», «Тэкст», «Фанетыка і арфаэпія. Арфаграфія. Культура маўлення», «Лексіка. Фразеалогія. Культура маўлення», «Марфемная будова слова. Словаўтварэнне. Культура маўлення», «Марфалогія і арфаграфія. Культура маўлення»; у XII класе: «Агульныя звесткі аб мове», «Маўленне», «Стылістыка», «Сінтаксіс і пунктуацыя. Культура маўлення».

Асноўнай задачай навучання беларускай мове на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі становіцца практычнае засваенне ўсіх асноўных норм беларускай мовы (арфаэпічных, акцэнталагічных, лексічных, фразеалагічных, словаўтваральных, марфалагічных, сінтаксічных, арфаграфічных і пунктуацыйных). Валоданне нормамаі сучаснай беларускай мовы павінна стаць арганічнай часткай агульнай маўленчай культуры, асноўным паказчыкам якой з'яўляецца правільнае маўленне.

Асноўная частка дадзенай вучэбнай праграмы складаецца з трох кампанентаў: ведавага (тэарэтычны матэрыял), аперацыйнага (спосабы дзейнасці) і практычнага (уменні і навыкі), што ў сукупнасці і складае змест навучання.

Галоўная мэта навучання – далучэнне вучняў да мастацтва слова ў кантэксце духоўнага і сацыяльна-гістарычнага жыцця народа і фарміраванне на гэтай аснове мастацкага мыслення, эстэтычных пачуццяў, чытацкай і маўленчай культуры, выхаванне чалавека з глыбокім гуманістычным і дэмакратычным светапоглядам, развітым пачуццём нацыянальнай і асабістай самапавагі, патрыёта, адданага агульначалавечым ідэалам, асобы з выразна выяўленымі творчымі схільнасцямі, здольнай успрыманне прыгожага выкарыстаць для выпрацоўкі стымулу маральнага, інтэлектуальнага і духоўнага развіцця.

Дадзеная вучэбная праграма грунтуецца на прынцыпах дэмакратызацыі і гуманізацыі навучання, арыентуе на засваенне духоўных і маральных каштоўнасцей, эстэтычны і творчы характар навучання беларускай літаратуры, ўзростава-інтэлектуальныя асаблівасці вучняў.

У арганічнай сувязі з пазнаннем літаратуры як мастацтва ідзе і працэс фарміравання сістэмы каштоўнасных арыентацый вучня, адносін яго да жыцця, да людзей, працэс усведамлення сябе асобай. Урок літаратуры – гэта найперш працэс жыццеспазнання, скіраваны на выпрацоўку крытычнага і мадэлюючага тыпаў мыслення. Асабліва ўвага пры гэтым надаецца развіццю творчых здольнасцей, навываў і ўменняў самастойнай працы.

Змест літаратурнай адукацыі ў XI–XII класах пабудаваны на гісторыка-храналагічным прынцыпе, што дазваляе пазнаёміць вучняў з літаратурай як мастацтвам слова ў розных перыяды і спрыяе фарміраванню гістарычнага падыходу да літаратурных з’яў, першапачатковаму разуменню ўзаемасувязей і ўзаемаўплыву ў творчасці розных пісьменнікаў, успрымання літаратуры як працэсу. На гэтым этапе навучання ў вучняў інтэнсіўна фарміруецца сістэма каштоўнасных арыентацый, ідэалаў і перакананняў, інтарэсаў і схільнасцей. Таму ў дадзеную вучэбную праграму ўключаны творы маральна-этычнай праблематыкі, дзе выяўляюцца канфлікты характараў, ідэй, поглядаў. Мастацкія тэксты размешчаны ў паслядоўнасці, адпаведнай асноўным этапам развіцця літаратуры. Паглыбляюцца веды вучняў пра структуру мастацкага твора, літаратурныя роды і жанры ў гістарычным аспекце, даецца ўяўленне пра асаблівасці творчай манеры, стылю пісьменніка. Асэнсаванне тэарэтычных пытанняў паспрыяе больш глыбокаму ўспрымання літаратуры як мастацтва. У працэсе вывучэння манаграфічных тэм прадугледжана атрыманне вучнямі крытыка-біяграфічных ведаў пра жыццё і творчасць пісьменнікаў.

На заключным этапе літаратурнай адукацыі актуалізуюцца, паглыбляюцца і сістэматызуюцца веды і ўменні, атрыманыя ў папярэдніх класах, што вядзе да сінтэтычнага асэнсавання літаратуры і яе канкрэтных з’яў на светапоглядным, філасофскім, культуралагічным узроўнях, да ўсведамлення вучнем сябе як асобы і маральнага самавызначэння. На гэта скіраваны розныя віды работы. Акрамя традыцыйных формаў урока, шырока практыкуюцца творчыя лабараторыі, праектная дзейнасць, семінары, дыспуты, чытацкія канферэнцыі і гэтак далей. Метады навучання ў сваёй сукупнасці спрыяюць праяўленню ўсіх функцый літаратуры: пазнавальнай, выхаваўчай, эстэтычнай, эўрыстычнай, камунікатыўнай, геданістычнай. Агульным патрабаваннем да ўсіх метадаў навучання з’яўляецца зарыентаванасць на эстэтычную сутнасць літаратуры, яе мастацкую спецыфіку. Умелае спалучэнне метадаў навучання з задачамі грамадзянскага, патрыятычнага выхавання робіць працэс спасціжэння ведаў яшчэ больш мэтанакіраваным і выніковым. Назапашванне маральных і эстэтычных уражанняў, наступная іх сістэматызацыя і абагульненне, тэарэтычнае асэнсаванне ўзбагачаюць жыццёвы вопыт вучняў, уплываюць на іх духоўна-інтэлектуальнае сталенне.

Развіццё асобы пры вывучэнні літаратуры адбываецца ў двух асноўных напрамках: развіваюцца здольнасці агульныя і ўласна мастацкія. Гэты працэс можа быць паспяховым пры ўмове творчай скіраванасці навучання і рэалізацыі спецыяльнай сістэмы аналітычных і творчых заданняў. Дзеля рэалізацыі дыферэнцыраванага падыходу да навучання літаратуры вучням з аналітычным тыпам мыслення мэтазгодна часцей прапануюцца заданні творчага характару; вучням з развітым эмацыянальным успрыманням, наадварот, часцей даваць аналітычныя ці абагульняльныя пытанні. Важна скарэктаваць першапачатковае суб’ектыўна-індывідуальнае ўспрымання, каб вучні маглі паступова ўзнімацца ад эмпірычнага ўзроўню засваення матэрыялу да канцэптualaльнага. Гэтану спрыяюць заданні на выяўленне аўтарскай пазіцыі ў творы, знаёмства з рознымі інтэрпрэтацыямі і ацэнкамі твораў у крытыцы і іншае.

З мэтай развіцця пазнавальных інтарэсаў, выхавання мастацка-эстэтычнага густу і фарміравання цэласнага светапогляду вучняў пры навучанні беларускай літаратуры мэтазгодна прадугледжваць рэалізацыю міжпрадметных сувязей перш за ўсё з такімі вучэбнымі прадметамі, як «Беларуская мова», «Руская літаратура», «Гісторыя Беларусі».

Структура ўрокаў беларускай літаратуры і іх форма абумоўліваюцца мэтавымі ўстаноўкамі, узростам вучняў, мастацкай своеасаблівасцю твора, этапамі яго вывучэння.

У адукацыйнай практыцы могуць выкарыстоўвацца як традыцыйныя, так і электронныя сродкі навучання, якія павінны быць скіраваны на дасягненне мэт і задач літаратурнай адукацыі.

Прапанаваныя дадзеныя вучэбнай праграмай анатацыі да аглядавых і манаграфічных тэм маюць арыентацыйны характар: у іх акрэсліваецца кола праблем, ключавыя моманты, на якія мэтазгодна звярнуць увагу пры вывучэнні і абмеркаванні твораў. Педагагічны работнік засяроджвае ўвагу на асобных пазіцыях, найбольш актуальных у канкрэтных класах.

Гадзіны на творчыя работы педагагічны работнік размяркоўвае ў адпаведнасці з уласным каляндарным планам.

ГЛАВА 2 ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

V КЛАС (36 г.)

Слухаем, чытаем, пішам

Наша мова (4 г.). Алфавіт. Гукі і літары. Літары і, ў, апостраф.

Слуханне і чытанне тэкстаў пра мову (Р. Барадулін «Літары ад А да Я» А. Вольскі «Алфавіт», «3 плота выламана палка...»), вучэбных тэкстаў, гутарка па змесце.

Поры года. Восень (4 г.) Гукі мовы: галосныя і зычныя. Гукі [г], [дз] [дз'], [дж], [ў], [р], [ч]. Склад слова. Націскныя і ненаціскныя склады.

Слуханне і чытанне тэкстаў пра восень (С. Грахоўскі «Восень», А. Дзеружынскі «Урадзіла бульба», А. Вольскі «У верасні», Я. Купала «Лістапад», Я. Бяганская «Сябры дапамаглі»), гутарка па змесце.

«Наша Радзіма» (3 г.). Сказ. Знакі прыпынку ў канцы сказа.

Слуханне і чытанне тэкстаў пра Радзіму (П. Броўка «Не ахапіць яе вачамі...», П. Панчанка «Мой родны Мінск», І. Муравейка «Наш родны край прыгожы самы»), гутарка па змесце.

«Будзем ветлівыя» (3 г.) Дыялог. Слова ветлівасці.

Слуханне і чытанне тэкстаў (Т. Кляшторная «Ветлівыя словы» Я. Брыль «Маркіза», Н. Гілевіч «Сціхла, задрамала...», У. Ліпскі «Дзелавы шафёр», А. Пальчэўскі «Добрае слова»), гутарка па змесце.

«Святы ў нашым жыцці» (4 г.) Тэкст. Інтанацыя.

Слуханне і чытанне тэкстаў (У. Паўлаў «Дзень нараджэння», А. Дорахаў «Дзень нараджэння», У. Мяжэвіч «Сюрпрыз», Н. Гілевіч «Ёлка», П. Марціновіч «Дзіўны, дзіўны Дзед Мароз», Э. Агняцвет «Табе жадаю»), гутарка па змесце.

«Вусная народная творчасць» (4 г.). Слова, якія адказваюць на пытанні хто? ці што?

Чытанне і слуханне прыказак і прымавак, скарагаворак, загадак, заклічак, лічылак, песень, калыханак, гутарка па змесце.

«Народныя святы. Каляды» (2 г.)

Чытанне і слуханне тэкстаў пра Каляды (А. Вольскі «Калядкі», У. Ягоўдзік «Каляды», В. Літвінка «Каляды», М. Башлакоў «Святы вечар»), гутарка па змесце.

«Поры года. Зіма» (4 г.). Слова, якія адказваюць на пытанні які? якая? якое? якія?

Слуханне і чытанне тэкстаў (Я. Колас «На рэчцы зімою», Д. Бічэль-Загнетава «Белыя нівы...», І. Грамовіч «Выпаў снег», Т. Мушынская «За акном – бялюткі снег...», К. Каліна «Лыжы», П. Броўка «Лятуць і лятуць сняжынкі...», М. Пазнякоў «Снежны горад»), гутарка па змесце.

«Поры года. Вясна. Мамаіны святы. Вялікдзень» (6 г.) Слова, якія адказваюць на пытанні што рабіць? што зрабіць?

Слуханне і чытанне тэкстаў пра вясну і 8 Сакавіка, Вялікдзень (Я.Колас «Вясна», Н.Мацяш «Я промнік сонца ёй злаўлю...», І.Ганчарык «Першая пралеска», В.Жуковіч «Сакавіцкі матыў», А.Пісарык «Вясновая казка», Х.Жычка «Лес прачнуўся», М.Залескі «Кастусева бярозка»), гутарка па змесце.

«Поры года. Лета» (4 г.). Слуханне і чытанне тэкстаў пра лета (С.Грахоўскі «Прыходзіць лета звонкае», М.Пазнякоў «Ягады», В.Вярба «У лесе», А.Дзеружынскі «Чэрвень», В.Вольскі «Лета», Я.Галубовіч «Лясная лекарка», Н.Гілевіч «Зёлкі», В.Хомчанка «Паклон лесу», В.Зуёнак «Як без песні», У.Мацвееў «У бары»), гутарка па змесце.

Вучні набываюць уменні:

правільна вымаўляць за настаўнікам і чытаць словы, якія маюць фанетыка-арфаэпічныя асаблівасці беларускай мовы ў параўнанні з рускай; адказваць на пытанні настаўніка па змесце пачутага тэксту, выкарыстоўваючы лексіку пытання; разумець агульны змест твора; прагназаваць змест тэксту па ілюстрацыях; суадносіць паслядоўнасць падзей з малюнкавым радам; вызначаць дзеючых асоб; вылучаць словы і выразы, якія перашкаджаюць разуменню зместу праслуханага тэксту;

у IV чвэрці асэнсавана чытаць тэксты з папярэдняй падрыхтоўкай, пры чытанні перадаваць фанетыка-арфаэпічныя і распазнаваць графічныя асаблівасці беларускай мовы; адказваць на пытанні па змесце прачытанага з апорай на лексіку пытання; правільна вымаўляць у час адказаў спецыфічныя беларускія гукі ў словах і фразях; перадаваць змест пачутага і прачытанага, захоўваючы паслядоўнасць падзей; весці элементарнае суразмоўніцтва на тэмы, блізкія да жыццёвага вопыту; запісваць словы са спецыфічнымі для беларускай мовы фанетыка-арфаэпічнымі і графічнымі асаблівасцямі.

VI КЛАС (72 г.)

Мова – найважнейшы сродак зносін (1 г.)

Чалавек і мова. Камунікатыўная функцыя мовы.

Чытанне і слуханне вучэбных тэкстаў. Пытанні да тэкстаў, вусныя адказы на іх.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Успрымаць тэкст на слых і пры чытанні; у адпаведнасці з нормамі літаратурнага вымаўлення чытаць тэкст; адказваць на пытанні па змесце тэкстаў.

Сінтаксіс і пунктуацыя (24 г.)

Словазлучэнне. Галоўнае і залежнае словы ў словазлучэнні.

Вылучэнне ў сказах словазлучэнняў, вызначэнне ў іх галоўнага і залежнага слова.

Сказ як сінтаксічная адзінка. Апаўдальныя, пыталныя і пабуджальныя сказы. Клічныя сказы. Знакі прыпынку ў канцы сказа.

Выяўленне ў тэкстах клічных сказаў. Пабудова сказаў розных тыпаў (па мэце выказвання і інтанацыі), уключэнне іх у тэкст.

Будова сказа. Галоўныя члены сказа: дзейнік і выказнік.

Даданыя члены сказа – дапаўненне, азначэнне, акалічнасць.

Выяўленне ў тэкстах галоўных і даданных членаў сказа. Перабудова неразвітых сказаў у развітыя.

Сказы з аднароднымі членамі (без злучнікаў і са злучнікамі), знакі прыпынку.

Чытанне тэкстаў, выяўленне сказаў з аднароднымі членамі. Складанне такіх сказаў.

Сказы са звароткамі, знакі прыпынку.

Складаныя сказы з двума галоўнымі членамі ў кожнай частцы. Коска паміж часткамі ў складаным сказе.

Знаходжанне складаных сказаў у тэксце, складанне новых складаных сказаў, уключэнне ў вусныя выказванні.

Простая мова. Дыялог.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Дзяліць тэксты на сказы, называць граматычную аснову.

Карыстацца інтанацыяй для абазначэння межаў сказаў, выяўляць іх тыпы (па мэце выказвання і інтанацыі).

Складаць і ўжываць розныя тыпы сказаў (у тым ліку сказы з аднароднымі членамі і звароткамі), выконваць сінтаксічны разбор сказаў, ставіць знакі прыпынку ў адпаведнасці з вывучанымі правіламі.

Чытаць тэксты, пераказваць іх змест.

Фанетыка і арфаэпія. Графіка і арфаграфія (31 г.)

Гукі беларускай мовы. Літара як знак гучы. Прызначэнне літар е, ё, ю, я, і.

Беларускі алфавіт. Назвы літар. Склад. Націск. Правілы пераносу слоў.

Чытанне тэкстаў у адпаведнасці з нормама літаратурнага вымаўлення, з захаваннем інтанацыі.

Галосныя гукі. Вымаўленне і правапіс галосных о, э, а; е, ё, я. Вымаўленне і правапіс спалучэнняў іё (ыё), ія (ыя), іе (ые) у запазычаных словах.

Зычныя гукі. Зычныя глухія, звонкія; цвёрдыя, мяккія і зацвярдзелыя. Іх вымаўленне і правапіс.

Чытанне і запіс пад дыктоўку слоў, словазлучэнняў, сказаў і тэкстаў з захаваннем арфаэпічных і арфаграфічных нормаў.

Мяккі знак і апостраф. Зычныя [д]–[дз'], [т]–[ц'], іх вымаўленне і правапіс. Правапіс у, ў.

Падоўжаныя зычныя, іх вымаўленне і правапіс.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Адрозніваць гукі і літары; правільна вымаўляць гукі і перадаваць іх на пісьме; тлумачыць напісанні слоў з галоснымі і зычнымі, карыстацца арфаграфічным слоўнікам; рабіць элементарны фанетычны разбор слоў.

Захоўваць інтанацыю пры чытанні; пераказваць апавядальныя тэксты.

Лексіка (11 г.)

Лексічнае значэнне слова. Сінонімы. Антонімы.

Запычаныя словы ў беларускай мове.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Вызначаць лексічнае значэнне слова па слоўніку і ў тэксце; падбіраць да слоў сінонімы і антонімы; карыстацца тлумачальным, перакладным слоўнікам.

Перакладаць з рускай мовы на беларускую вучэбныя тэксты; пераказваць апавядальныя тэксты.

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага за год (5 г.)

VII КЛАС (72 г.)

Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа (1 г.)

Беларуская мова як адлюстраванне нацыянальнага бачання свету. Літаратурная мова і народныя гаворкі.

Чытанне тэкстаў, адказы на пытанні, пераказ тэкстаў на тэму «Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа».

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Чытаць і пераказваць тэксты на тэму «Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа».

Склад слова. Словаўтварэнне і арфаграфія (10 г.)

Марфемная будова слова. Аснова і канчатак. Корань слова. Аднакаранёвыя словы. Прыстаўка і суфікс як значымыя часткі слова.

Чаргаванне зычных і галосных у аснове. Пераклад тэксту з рускай мовы на беларускую.

Правапіс прыставак, якія заканчваюцца на зычны. Правапіс і, й, ы пасля прыставак.

Чытанне тэкстаў, выяўленне ў іх аднакаранёвых слоў.

Утварэнне слоў. Спосабы ўтварэння слоў: прыставачны, суфіксальны, прыставачна-суфіксальны; складанне слоў і асноў.

Тлумачэнне спосабу ўтварэння слоў, падбор аднакаранёвых слоў, складанне з імі сказаў і тэкстаў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць значымыя часткі слова – марфемы; спосабы ўтварэння слоў.

Выдзяляць у словах значымыя часткі – марфемы, аснову; адрозніваць аднакаранёвыя словы; разбіраць словы па саставе, графічна абазначаць марфемы; рабіць словаўтваральны разбор; адрозніваць спосабы ўтварэння слоў. Карыстацца марфемным і словаўтваральным слоўнікамі.

Рабіць пераклад тэкстаў з рускай мовы на беларускую, захоўваючы змест і моўныя асаблівасці; вусны пераказ апавядальнага тэксту.

Марфалогія і арфаграфія.

Самастойныя і службовыя часціны мовы (1 г.)

Самастойныя і службовыя часціны мовы.

Ведаць асновы падзелу слоў на самастойныя і службовыя часціны мовы.

Выяўляць у сказах, тэксце самастойныя і службовыя часціны мовы.

Назоўнік (23 г.)

Назоўнік як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Пачатковая форма. Агульныя і ўласныя назоўнікі. Назоўнікі адушаўленыя і неадушаўленыя.

Род назоўнікаў. Несупадзенне роду некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

Лік назоўнікаў. Назоўнікі, якія маюць форму толькі адзіночнага ці толькі множнага ліку. Несупадзенне ліку некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

Вусныя і пісьмовыя практыкаванні на ўжыванне назоўнікаў, лік і род якіх у беларускай і рускай мовах не супадае, дапасаванне да іх прыметнікаў і ўжыванне дзеясловаў прошлага часу. Складанне і запіс сказаў з назоўнікамі, якія абазначаюць людзей па прафесіі, нацыянальнай прыналежнасці і іншае.

Патрабаванні да сціслага пераказу. Сціслы пераказ апавядальных тэкстаў.

Скланенне назоўнікаў. Асновы назоўнікаў. Асаблівасці правапісу канчаткаў назоўнікаў 1-га скланення (у давальным і месным склонах адзіночнага ліку). Асаблівасці правапісу канчаткаў назоўнікаў 2-га скланення (у родным і месным склонах адзіночнага ліку). Асаблівасці правапісу канчаткаў назоўнікаў 3-га скланення (у творным склоне адзіночнага ліку). Правапіс канчаткаў назоўнікаў у множным ліку (у родным і творным склонах).

Знаходжанне ў тэкстах назоўнікаў 1, 2, 3-га скланення, тлумачэнне правапісу канчаткаў.

Складанне спісаў вучняў і назваў населеных пунктаў сваёй мясцовасці.

Рознаскланяльныя назоўнікі. Нескланяльныя назоўнікі.

Вуснае сачыненне-апавяданне ў мастацкім стылі па апорных словах.

Спосабы ўтварэння назоўнікаў. Правапіс назоўнікаў з суфіксамі -ак, -ык, -ік, -ачк-, -ечк-; мяккі знак перад суфіксамі -к-, -чык- і ў суфіксах -аньк, -еньк-. Складаныя назоўнікі, іх правапіс.

Правапіс не (ня), ні з назоўнікамі.

Чытанне тэкстаў мастацкага стылю, знаходжанне ў іх слоў з вывучанымі суфіксамі, тлумачэнне іх значэння.

Навучальны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю назоўнікаў, асаблівасці правапісу назоўнікаў 1-га, 2-га і 3-га скланенняў, рознаскланяльных і нескланяльных назоўнікаў, правапіс суфіксаў і канчаткаў назоўнікаў; ведаць спосабы ўтварэння назоўнікаў.

Распазнаваць назоўнікі ў пачатковай форме і ва ўскосных склонах; абгрунтоўваць правапіс суфіксаў і канчаткаў назоўнікаў; скланяць назоўнікі; рабіць марфалагічны разбор назоўніка.

Правільна ўтвараць і ўжываць у маўленні назоўнікі розных лексіка-семантычных груп.

Складаць сказы з назоўнікамі пэўных семантычных груп; рабіць вусны сціслы пераказ тэксту.

Прыметнік (17 г.)

Прыметнік як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Пачатковая форма.

Якасныя, адносныя і прыналежныя прыметнікі. Ступені параўнання якасных прыметнікаў, іх утварэнне і ўжыванне.

Чытанне мастацкіх, навуковых і афіцыйных тэкстаў, вызначэнне ў іх ролі прыметнікаў.

Скланенне якасных, адносных і прыналежных прыметнікаў.

Асноўныя спосабы ўтварэння прыметнікаў. Прыметнікі з суфіксамі ацэнкі, правапіс. Прыметнікі з суфіксам -ск-, іх правапіс. Правапіс -н-, -нн- у прыметніках.

Пераказ мастацкага тэксту з элементамі апісання рэчаў, жывёл або памяшкання па складаным плане.

Утварэнне і правапіс складаных прыметнікаў. Правапіс не (ня) з прыметнікамі.

Складанне апавядання з апісаннем прымет рэчаў, жывёл, памяшкання.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю прыметнікаў, асаблівасці скланення якасных, адносных і прыналежных прыметнікаў, асноўныя спосабы іх ўтварэння, асаблівасці ўжывання поўнай і кароткай формаў прыметнікаў, правапіс прыметнікаў.

Распазнаваць прыметнікі ў пачатковай форме і ва ўскосных склонах; правільна ўтвараць формы ступеней параўнання, прыметнікі з суфіксамі ацэнкі, -ск-; адрозніваць якасныя, адносныя і прыналежныя прыметнікі; скланяць прыметнікі; рабіць марфалагічны разбор прыметніка.

Пераказваць мастацкія тэксты з апісаннем прымет рэчаў, жывёл або памяшкання па складаным плане; складаць апавяданні з апісаннем прымет рэчаў, жывёл або памяшкання.

Лічэбнік (8 г.)

Лічэбнік як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Лічэбнікі колькасныя і парадкавыя.

Падзел тэксту на сэнсавыя часткі, складанне плана. Пераклад з рускай мовы на беларускую тэксту навуковага стылю.

Простыя, складаныя і састаўныя колькасныя лічэбнікі, іх скланенне, ужыванне і правапіс.

Скланенне, ужыванне і правапіс парадкавых лічэбнікаў.

Скланенне, ужыванне і правапіс дробавых і зборных лічэбнікаў.
Навучальны пераказ апавядальнага тэксту.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю лічэбнікаў, падзел лічэбнікаў паводле значэння, граматычных прымет і складу, правапіс лічэбнікаў.

Распазнаваць лічэбнікі ў пачатковай форме і ва ўскосных склонах; адрозніваць колькасныя, парадкавыя, дробавыя, зборныя лічэбнікі, простыя, складаныя і састаўныя лічэбнікі; скланяць лічэбнікі; рабіць марфалагічны разбор лічэбніка.

Правільна ўтвараць склонавыя формы колькасных, зборных і дробавых лічэбнікаў; правільна вымаўляць і пісаць лічэбнікі ад адзінаццаці да дзевятнаццаці, а таксама пяцьдзясят, шэсцьдзясят, семдзясят, восемдзясят; спалучаць з назоўнікамі лічэбнікі два, дзве, двое, абодва, абедзве; тры, трое; чатыры, чацвёрка; паўтара, паўтары; правільна карыстацца лічэбнікамі пры абазначэнні даты, свята, прыблізнай колькасці.

Рабіць пераклад з рускай мовы на беларускую мову тэкстаў навуковага стылю; пераказваць апавядальны тэкст.

Займеннік (8 г.)

Займеннік як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Змяненне займеннікаў, іх утварэнне і правапіс.

Чытанне тэкстаў, выяўленне ў іх займеннікаў і словазлучэнняў з займеннікамі.

Навучальны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю займеннікаў, правапіс займеннікаў.

Распазнаваць займеннікі ў пачатковай форме і ва ўскосных склонах; правільна вымаўляць і пісаць займеннікі розных разрадаў; рабіць марфалагічны разбор займеннікаў.

Правільна ўтвараць і ўжываць займеннікі розных разрадаў ва ўласным маўленні; выкарыстоўваць асабовыя займеннікі ў адпаведнасці з этычнымі нормаў.

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага за год (4 г.)

VIII КЛАС (72 г.)

Валоданне літаратурнай мовай – асноўны паказчык культуры чалавека (1 г.).

Нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Маўленчы этыкет.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць асноўныя нормы сучаснай беларускай мовы, правілы маўленчага этыкету.

Захоўваць нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы ва ўласным маўленні.

Паўтарэнне вывучанага ў V–VII класах (6 г.).

Назоўнік, прыметнік, займеннік, лічэбнік як часціны мовы, іх граматычныя прыметы.

Аналіз тэкстаў розных стыляў і жанраў.

Будова слова. Словаўтварэнне вывучаных часцін мовы.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Распазнаваць у тэксце назоўнікі, прыметнікі, лічэбнікі, займеннікі, даваць іх граматычную характарыстыку. Вызначаць граматычныя прыметы вывучаных часцін мовы.

Карыстацца марфалагічнымі моўнымі сродкамі для стварэння ўласных выказванняў.

Дзеяслоў (14 г.).

Дзеяслоў як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Правапіс не (ня) з дзеясловамі.

Неазначальная форма дзеяслова.

Трыванні дзеяслова. Правапіс дзеясловаў з суфіксамі -ава- (-ява-), -ыва-(-іва-), -ва-, -оўва- (-ёўва-).

Апісанне моўных з'яў, знаходжанне апісанняў у тэкстах навуковага стылю.

Лады дзеяслова (абвесны, умоўны, загадны).

Абвесны лад. Часы дзеяслова, утварэнне і ўжыванне часавых формаў дзеяслова.

Чытанне і аналіз тэкстаў з дзеясловамі прошлага часу пры назоўніках, якія абазначаюць прафесіі, пасады, званні. Пераказ тэксту з заменай часу дзеясловаў.

Змяненне дзеясловаў I і II спражэнняў.

Спосабы ўтварэння дзеясловаў.

Навучальны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю дзеясловаў.

Распазнаваць дзеясловы ў тэксце; рабіць марфалагічны разбор дзеясловаў.

Правільна пісаць дзеясловы ўмоўнага ладу (чытаў бы, чытала б), суфіксы -ава-(-ява-), -ыва- (-іва-), -ва-, -оўва- (-ёўва-) у дзеясловах, асабовыя канчаткі дзеясловаў, не (ня) з дзеясловамі.

Правільна ўтвараць і ўжываць ў маўленні. Пераказваць тэксты з заменай часу дзеясловаў.

Дзеепрыметнік (12 г.)

Дзеепрыметнік як форма дзеяслова: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Скланенне поўных дзеепрыметнікаў, правапіс іх склонавых канчаткаў.

Дзеепрыметнікавы зварот, знакі прыпынку.

Чытанне тэкстаў, знаходжанне дзеепрыметнікаў і дзеепрыметнікавых зваротаў.

Навучальны падрабязны пераказ тэксту.

Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх утварэнне і ўжыванне. Правапіс суфіксаў дзеепрыметнікаў залежнага стану прошлага часу -н-, -ен-, -ан-, -т-. Поўная і кароткая формы дзеепрыметніка. Асаблівасці ўжывання дзеепрыметнікаў у беларускай мове.

Пераклад з рускай мовы на беларускую мову тэкстаў з элементамі апісання знешнасці чалавека.

Правапіс не (ня) з дзеепрыметнікамі.

Мастацкае апісанне знешнасці чалавека. Сачыненне-апісанне знешнасці чалавека.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю дзеепрыметнікаў; асаблівасці ўжывання дзеепрыметнікаў у беларускай мове; правілы ўтварэння, напісання дзеепрыметнікаў, выдзялення дзеепрыметнікаў і дзеепрыметнікавых зваротаў знакамі прыпынку.

Распазнаваць у тэксце дзеепрыметнікі і дзеепрыметнікавыя звароты; утвараць розныя формы дзеепрыметнікаў; выконваць марфалагічны разбор дзеепрыметніка. Правільна скланяць і пісаць склонавыя канчаткі дзеепрыметнікаў, суфіксы дзеепрыметнікаў залежнага стану прошлага часу -н-, -ен-, -ан-, -т-, не (ня) з дзеепрыметнікамі; выдзяляць знакамі прыпынку дзеепрыметнікі і дзеепрыметнікавыя звароты ў станавішчы пасля слова, якое дзеепрыметнік паясняе, перад асабовым займеннікам.

Правільна ўжываць дзеепрыметнікі цяперашняга і прошлага часу, поўную і кароткую форму дзеепрыметнікаў ва ўласным маўленні; складаць сказы з дзеепрыметнікавымі зваротамі, інтанаваць сказы з дзеепрыметнікавымі зваротамі.

Перакладаць з рускай мовы на беларускую мову тэксты з элементамі апісання знешнасці чалавека; складаць мастацкае апісанне знешнасці чалавека.

Дзеепрыслоўе (7 г.)

Дзеепрыслоўе як форма дзеяслова: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Правапіс не з дзеепрыслоўямі.

Дзеепрыслоўны зварот, знакі прыпынку.

Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне і правапіс.

Выбарачнае чытанне тэкстаў з мэтай адказу на пастаўленыя пытанні, выяўленне дзеепрыслоўяў і дзеепрыслоўных зваротаў.

Патрабаванні да выбарачнага пераказу.

Выбарачны вусны пераказ тэкстаў з дзеепрыслоўямі і дзеепрыслоўнымі зваротамі на аснове папярэдняй падрыхтоўкі.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю дзеепрыслоўяў; правілы ўтварэння, напісання дзеепрыслоўяў, выдзялення дзеепрыслоўяў і дзеепрыслоўных зваротаў знакамі прыпынку.

Распазнаваць у тэксце дзеепрыслоўі і дзеепрыслоўныя звароты; утвараць розныя формы дзеепрыслоўяў (закончанага і незакончанага трыванняў); выконваць марфалагічны разбор дзеепрыслоўя.

Правільна пісаць суфіксы дзеепрыслоўяў закончанага (-шы, -ўшы) і незакончанага трыванняў (-ачы (-ячы), -учы (-ючы)), не (ня) з дзеепрыслоўямі. Правільна ўжываць дзеепрыслоўі закончанага і незакончанага трывання ва ўласным маўленні; інтанаваць сказы з дзеепрыслоўямі і дзеепрыслоўнымі зваротамі.

Рабіць выбарачны вусны пераказ тэкстаў з дзеепрыслоўямі і дзеепрыслоўнымі зваротамі.

Прыслоўе (12 г.)

Прыслоўе як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады прыслоўяў па значэнні (практычна).

Ступені параўнання прыслоўяў, асаблівасці іх ужывання ў беларускай мове.

Утварэнне прыслоўяў. Правапіс прыслоўяў разам, праз дэфіс.

Правапіс не (ня), ні з прыслоўямі.

Навучальны падрабязны пераказ тэксту.

Сачыненне-апісанне вёскі (горада, мікрараёна) з мэтай перадачы сваіх адносін да родных мясцін («Ліст да сябра»).

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю прыслоўяў, асноўныя спосабы ўтварэння прыслоўяў, іх правапіс.

Распазнаваць у тэксце прыслоўі; правільна ўтвараць формы ступеней параўнання прыслоўяў; выконваць марфалагічны разбор прыслоўя. Правільна пісаць прыслоўі разам і праз дэфіс, пісаць асобна спалучэнні, блізкія да прыслоўяў, не (ня), ні з прыслоўямі.

Дарэчы ўжываць прыслоўі ў тэксце.

Рабіць падрабязны пераказ тэксту мастацкага стылю; ствараць тэксты з элементамі апісання пэўнай мясцовасці.

Службовыя часціны мовы і выклічнік.

Прыназоўнік (3 г.)

Прыназоўнік як службовая часціна мовы.

Прыназоўнікі простыя, складаныя і састаўныя, іх ужыванне і правапіс.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю прыназоўнікаў, правапіс прыназоўнікаў разам, праз злучок і асобна.

Распазнаваць у тэксце прыназоўнікі; адрозніваць прыназоўнікі ад самастойных часцін мовы, выконваць марфалагічны разбор прыназоўніка. Правільна пісаць вытворныя прыназоўнікі, складаныя прыназоўнікі праз злучок.

Правільна ўжываць прыназоўнікі для перадачы розных сэнсавых адносін у сказе і тэксце, у тым ліку прыназоўнікі з (са), у (ва), па, згодна з, дзякуючы, падобна, адпаведна і інш; выкарыстоўваць спецыфічныя для беларускай мовы спалучэнні прыназоўнікаў з назоўнікамі, займеннікамі (у тым ліку пры перакладзе з рускай мовы).

Злучнік (4 г.)

Злучнік як службовая часціна мовы.

Аналіз тэкстаў (у тым ліку на лінгвістычную тэму), вызначэнне ў іх ролі злучнікаў.

Простыя і састаўныя злучнікі, іх ужыванне.

Злучальныя і падпарадкавальныя злучнікі, іх ужыванне.

Падзел тэкстаў на сказы з пастаноўкай знакаў прыпынку. Складанне сказаў, тэкстаў са злучальнымі і падпарадкавальнымі злучнікамі.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю злучнікаў, разрады злучнікаў па будове, ужыванні і значэнні; напісанне злучнікаў разам і асобна.

Распазнаваць злучнікі ў тэктах; выконваць марфалагічны разбор злучніка.

Правільна ўжываць злучнікі ў сказах з аднароднымі членамі, у складаных сказах і для сувязі сказаў і частак тэксту; складаць тэксты з ужываннем розных злучнікаў.

Часціца (6 г.)

Часціца як службовая часціна мовы. Асноўныя разрады часціц (практычна).

Правапіс часціц.

Часціцы не, ні, іх адрозненне. Правапіс не (ня), ні з рознымі часціцамі мовы (практычна).

Навучальны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю часціц.

Распазнаваць часціцы ў тэксце; складаць з імі сказы, ужываць у маўленні; захоўваць правільную інтанацыю пры чытанні сказаў з часціцамі; рабіць марфалагічны разбор часціцы.

Выклічнік (1 г.)

Выклічнік як часціна мовы. Дэфіс у выклічніках. Знакі прыпынку ў сказах з выклічнікамі.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы выклічніка.

Распазнаваць выклічнікі ў тэксце, вызначаць іх ролю; адрозніваць выклічнікі ад гукапераймальнага слоў; правільна чытаць сказы з выклічнікамі, самастойна складаць новыя; ужываць выклічнікі ў маўленні.

Пераход слоў з адной часціны мовы ў іншую (1 г.).

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага за год (3 г.).

ІХ КЛАС (72 г.)

Роля беларускай мовы ў развіцці нацыянальнай культуры (1 г.).

Паўтарэнне вывучанага ў VI–VIII класах (5 г.).

Самастойныя і службовыя часціны мовы. Правапіс не, ні з рознымі часціцамі мовы.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэксце самастойныя і службовыя часціны мовы, рабіць іх марфалагічны разбор, правільна ўжываць у маўленні.

Сінтаксіс і пунктуацыя (1 г.)

Словазлучэнне: будова, значэнне, ужыванне (4 г.).

Словазлучэнне як сінтаксічная адзінка. Віды падпарадкавальнай сувязі ў словазлучэнні: дапасаванне, кіраванне, прымыканне. Асаблівасці дапасавання і кіравання ў беларускай мове (у параўнанні з рускай).

Класіфікацыя словазлучэнняў. Разгортванне словазлучэнняў, іх выкарыстанне пры апісаннях прадметаў, людзей, з'яў. Пераклад сказаў (тэкстаў) з адметнымі беларускімі словазлучэннямі.

Вызначэнне апорных словазлучэнняў у тэкстах.

Пераказ тэксту навуковага стылю з выкарыстаннем апорных словазлучэнняў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Знаходзіць словазлучэнні ў тэксце; выяўляць галоўнае слова, групуе словазлучэнні паводле будовы і значэння; ствараць і разгортаць словазлучэнні з рознымі відамі сінтаксічнай сувязі; перакладаць сказы (тэксты) з адметнымі беларускімі словазлучэннямі; дакладна перадаваць змест прачытанага тэксту з выкарыстаннем апорных словазлучэнняў, выконваць сінтаксічны разбор словазлучэнняў.

Просты сказ.

Двухсастаўныя сказы: будова, значэнне, ужыванне (16 г.)

Сказ як сінтаксічная адзінка, яго асноўная функцыя. Тыпы сказаў паводле мэты выказвання і інтанацыйнага афармлення (апавядальныя, пыталыя, пабуджальныя; клічныя сказы). Простыя і складаныя сказы. Развітыя і неразвітыя сказы.

Парадак слоў у сказе. Лагічны націск (практычна).

Чытанне маналагічных і дыялагічных тэкстаў; падзел дэфармаваных тэкстаў на сказы, вызначэнне тыпу сказаў па мэце выказвання і інтанацыі. Вызначэнне межы сказаў.

Знаходжанне сказаў, якія выражаюць галоўную думку ў тэксце, і тых, якія яго паясняюць.

Падрыхтоўка паведамлення на маральна-этычную тэму на аснове дзвюх-трох крыніц.

Кантрольны дыктант.

Двухсастаўныя сказы. Дзейнік і выказнік, сэнсава-граматычныя адносіны паміж імі.

Спосабы выражэння дзейніка. Спосабы выражэння выказніка. Сувязь выказніка і дзейніка. Працяжнік паміж дзейнікам і выказнікам.

Пераказ зместу кінафільмаў, урыўкаў з мастацкіх твораў, радыё- і тэлеперадач з выкарыстаннем двухсастаўных сказаў.

Даданыя члены сказа: азначэнне, дапаўненне, акалічнасць, іх граматычнае значэнне. Спосабы выражэння даданых членаў сказа.

Перабудова неразвітых двухсастаўных сказаў у развітыя.

Чытанне і аналіз мастацкіх тэкстаў, вызначэнне ў іх сродкаў эмацыянальна-экспрэсіўнай выразнасці. Складанне двухсастаўных развітых сказаў на тэмы, звязаныя з працай людзей розных прафесій; напісанне тэкстаў на аснове складзеных сказаў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць двухсастаўныя неразвітыя сказы ў тэкстах; рабіць сінтаксічны разбор двухсастаўных неразвітых сказаў.

Дзяліць дэфармаваны тэкст на сказы і абазначаць іх межы; вызначаць сказы, якія выражаюць галоўную думку ў тэксце, і тыя, якія яго паясняюць; правільна інтанаваць апавядальныя, пыталыя і пабуджальныя сказы.

Адрозніваць развітыя сказы ад неразвітых, вызначаць мэтазгоднасць ужывання іх у тэксце; знаходзіць галоўныя і даданыя члены сказа; характарызаваць найбольш пашыраныя спосабы выражэння дзейніка і выказніка, вызначаць простыя дзеяслоўныя, састаўныя дзеяслоўныя і састаўныя іменныя выказнікі; ставіць працяжнік паміж дзейнікам і выказнікам; рабіць сінтаксічны разбор двухсастаўных развітых сказаў.

Правільна далучаць выказнік да дзейніка. Складаць двухсастаўныя развітыя сказы на тэмы, звязаныя з працай людзей розных прафесій, аб'ядноўваць іх у тэксты з дапамогай паслядоўнай і паралельнай сувязі; вызначаць у тэкстах сродкі эмацыянальна-экспрэсіўнай выразнасці.

Пераказваць змест радыё- і тэлеперадач з выкарыстаннем двухсастаўных сказаў; ствараць паведамленне на маральна-этычную тэму.

Аднасастаўныя сказы: будова, значэнне, ужыванне (5 г.)

Аднасастаўныя сказы. Віды аднасастаўных сказаў: пэўна-асабовыя, няпэўна-асабовыя, абагульнена-асабовыя, безасабовыя, назыўныя (азнаямленне).

Знаходжанне ў тэкстах аднасастаўных развітых і неразвітых сказаў. Замена двухсастаўных сказаў сінанімічнымі аднасастаўнымі. Пераклад з рускай мовы на беларускую мастацкага тэксту з апісаннем з'яў прыроды.

Навучальны падрабязны пераказ тэксту з дадатковымі заданнямі.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэкстах двухсастаўныя і аднасастаўныя сказы, адрозніваць іх па асноўных прыметах; ствараць вусныя разважанні з ужываннем аднасастаўных сказаў розных відаў; рабіць сінтаксічны разбор аднасастаўных сказаў.

Перакладаць з рускай мовы на беларускую тэксты з апісаннем з'яў прыроды; падрабязна пераказваць тэксты.

Няпоўныя сказы: будова, значэнне, ужыванне (2 г.)

Няпоўныя сказы. Працяжнік у няпоўным сказе.

Параўнальны аналіз маналагічных і дыялагічных тэкстаў.

Абмеркаванне пэўнай падзеі ў форме дыялогу.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэкстах няпоўныя сказы, вызначаць іх будову; адрозніваць няпоўныя двухсастаўныя сказы ад поўных аднасастаўных; карыстацца няпоўнымі сказамі ў маналагічным і дыялагічным маўленні; рабіць сінтаксічны разбор няпоўных сказаў; афармляць няпоўныя сказы на пісьме ў адпаведнасці з пунктуацыйнымі нормамаі.

Ускладнены сказ

Сказы з аднароднымі членамі: будова, значэнне, ужыванне (11 г.).

Паняцце пра ўскладнены сказ. Сказы з аднароднымі членамі. Аднародныя і неаднародныя азначэнні. Знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі членамі.

Сказы з абагульняльнымі словамі пры аднародных членах, знакі прыпынку.

Чытанне і аналіз тэкстаў з апісаннямі. Вусны водгук на праявічны або вершаваны твор.

Кантрольны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Вызначаць сказы з аднароднымі членамі, звязанымі спалучальнымі, супраціўнымі і размеркавальнымі злучнікамі, у тым ліку сказы з абагульняльнымі словамі пры аднародных членах, правільна афармляць іх на пісьме; выкарыстоўваць сказы з аднароднымі членамі пры стварэнні тэкстаў; рабіць сінтаксічны разбор сказаў з аднароднымі членамі.

Ствараць водгук на праявічны або вершаваны твор.

Сказы са звароткамі, пабочнымі словамі, устаўнымі канструкцыямі:

будова, значэнне, ужыванне (8 г.)

Зваротак, выдзяленне ў вусным і пісьмовым маўленні.

Пабочныя словы, словазлучэнні і сказы, устаўныя канструкцыі; знакі прыпынку.

Навучальны падрабязны пераказ тэксту з дадатковымі заданнямі.

Чытанне лістоў знакамітых людзей, знаходжанне сказаў са звароткамі, пабочнымі словамі і выклічкамі.

Напісанне віншаванняў, афіцыйных пісьмаў і сяброўскіх лістоў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Вызначаць сказы са звароткамі, пабочнымі словамі, правільна інтанаваць іх, ужываць пры стварэнні вусных тэкстаў розных стыляў, афармляць на пісьме; рабіць сінтаксічны разбор сказаў са звароткамі, пабочнымі словамі, устаўнымі канструкцыямі і выклічкамі.

Пераказваць апавядальныя тэксты з элементамі разважання; пісаць лісты, у тым ліку афіцыйныя пісьмы.

Сказы з адасобленымі членамі: будова, значэнне, ужыванне (13 г.)

Паняцце пра адасабленне. Адасобленыя дапасаваныя і недапасаваныя азначэнні.

Сказы з адасобленымі прыдаткамі, знакі прыпынку ў іх.

Сказы з адасобленымі дапаўненнямі, знакі прыпынку.

Сказы з адасобленымі акалічнасцямі, знакі прыпынку.

Аналіз і пераказ мастацкіх тэкстаў на гістарычную тэму. Выяўленне ў іх апісання гістарычнай падзеі. Пераклад з рускай мовы на беларускую мову тэкстаў гістарычнай тэматыкі з элементамі апісання.

Сказы з адасобленымі ўдакладняльнымі членамі, знакі прыпынку.

Сачыненне-апісанне помніка гісторыі (культуры).

Кантрольная тэставая работа.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэкстах сказы з адасобленымі членамі; рабіць сінтаксічны разбор сказаў з адасобленымі членамі. Карыстацца сказамі з адасобленымі членамі ў выказваннях, правільна інтанаваць і ставіць знакі прыпынку.

Перакладаць з рускай мовы на беларускую мову тэксты гістарычнай тэматыкі; ствараць сачыненне-апісанне помніка гісторыі (культуры).

Сказы з параўнальнымі зваротамі (2 г.)

Параўнальны зварот. Знакі прыпынку пры параўнальных зваротах.

Выяўленне ў сказах і тэкстах параўнальных зваротаў, вызначэнне іх ролі ў маўленні.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў:

Вызначаць сказы з параўнальнымі зваротамі, ужываць іх пры стварэнні вусных і пісьмовых выказванняў, правільна інтанаваць і ставіць знакі прыпынку.

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага за год (4 г.)

X КЛАС (72 г.)

Беларуская мова ў сям'і славянскіх моў і моў народаў свету (1 г.)

Паўтарэнне вывучанага ў VI–IX класах (4 г.)

Слова, словазлучэнне, сказ як асноўныя моўныя адзінкі. Тыпы простых сказаў па мэце выказвання, інтанацыйнага афармлення (апавядальныя, пыталыныя, пабуджальныя; клічныя) і будове.

Чытанне і аналіз тэкстаў розных стыляў і жанраў, выяўленне ў іх простых сказаў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ствараць выказванні з выкарыстаннем апорных слоў і словазлучэнняў, пашыраць тэксты; рабіць сінтаксічны разбор простых сказаў.

Складаны сказ: будова, значэнне, ужыванне (4 г.)

Паняцце пра складаны сказ. Сродкі сувязі частак у складаных сказах. Тыпы складаных сказаў.

Аналіз тэкстаў-разважанняў публіцыстычнага стылю. Вызначэнне адрасата, тэмы, асноўнай думкі, падзел на лагічныя часткі, знаходжанне ў іх складаных сказаў.

Навучальны падрабязны пераказ тэксту з дадатковымі заданнямі.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэкстах складаныя сказы розных тыпаў; вызначаць тэксты-разважання публіцыстычнага стылю, выяўляць іх адрасата і мэтанакіраванасць, дзяліць на лагічныя часткі; ставіць знакі прыпынку на мяжы частак складаных сказаў; ствараць складаныя сказы розных тыпаў.

Рабіць падрабязны пераказ тэксту.

Складаназлучаныя сказы: будова, значэнне, ужыванне (6 г.)

Паняцце пра складаназлучаныя сказы. Сродкі сувязі частак у складаназлучаных сказах. Знакі прыпынку паміж часткамі ў складаназлучаных сказах.

Пераклад тэкстаў лінгвістычнай тэматыкі з рускай мовы на беларускую.

Перабудова простых сказаў з аднароднымі выказнікамі ў складаназлучаныя, складаназлучаных – у простыя. Інтанаваанне тэкстаў са складаназлучанымі сказамаі.

Падрыхтоўка паведамленняў на лінгвістычную тэму з апісаннем моўных з’яў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць складаназлучаныя сказы ў тэкстах, правільна інтанаваць, абгрунтоўваць мэтазгоднасць ужывання; складаць складаназлучаныя сказы, выкарыстоўваць іх у самастойных выказваннях, правільна інтанаваць і ставіць знакі прыпынку; перабудоўваць простыя сказы з аднароднымі выказнікамі ў складаназлучаныя, складаназлучаных – у простыя; рабіць сінтаксічны разбор складаназлучаных сказаў.

Перакладаць тэксты лінгвістычнай тэматыкі з рускай мовы на беларускую. Рыхтаваць выступленні з дакладным апісаннем моўных з’яў.

Складаназалежныя сказы: будова, значэнне, ужыванне (19 г.)

Паняцце пра складаназалежныя сказы.

Складаназалежныя сказы з даданымі азначальнай, дапаўняльнай часткамі, акалічнаснымі часткамі месца, часу, умовы, прычыны, мэты, уступальнымі, параўнальнымі, спосабу дзеяння, меры і ступені (сродкі сувязі, знакі прыпынку).

Чытанне тэкстаў, назіранне за парадкам частак у складаназалежных сказах, вызначэнне межаў галоўнай і даданай частак, месца даданай часткі адносна галоўнай, інтанаваанне і пастаноўка знакаў прыпынку.

Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі.

Аналіз публіцыстычных тэкстаў, вызначэнне іх адрасата, мэтанакіраванасці, будовы. Перабудова простых сказаў з адасобленымі даданымі членамі ў складаназалежныя. Падрабязны пераказ тэксту.

Пераклад з рускай мовы на беларускую тэксту публіцыстычнага стылю.

Кантрольны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэкстах складаназалежныя сказы з рознымі відамі даданай часткі; складаць складаназалежныя сказы, выкарыстоўваць іх у маўленні, правільна інтанаваць і

ставіць знакі прыпынку; перабудоўваць простыя сказы з адасобленымі даданымі членамі ў складаназалежныя; рабіць сінтаксічны разбор складаназалежнага сказа.

Перакладаць з рускай мовы на беларускую тэксты публіцыстычнага стылю.

Бяззлучнікавыя складаныя сказы: будова, значэнне, ужыванне (13 г.)

Паняцце пра бяззлучнікавыя складаныя сказы. Знакі прыпынку паміж часткамі ў бяззлучнікавых складаных сказах.

Складанне бяззлучнікавых складаных сказаў рознай тэматыкі, іх інтанаванне, уключэнне ў тэксты ўласных паведамленняў. Перабудова бяззлучнікавых складаных сказаў у простыя, складаназлучаныя і складаназалежныя, складаназлучаных і складаназалежных – у бяззлучнікавыя.

Аналіз мастацкіх тэкстаў: вызначэнне адрасата і адрасанта, тэмы паведамлення, мэтанакіраванасці.

Навучальны падрабязны пераказ тэксту з дадатковымі заданнямі.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць бяззлучнікавыя складаныя сказы ў тэкстах, вызначаць сінтаксічныя адносіны паміж часткамі, інтанаваць сказы ў адпаведнасці з сэнсам, ставіць знакі прыпынку; ужываць бяззлучнікавыя складаныя сказы ў вусным і пісьмовым маўленні; рабіць сінтаксічны разбор бяззлучнікавага складанага сказа.

Пераказваць тэкст, дакладна перадаючы яго змест, будову і моўнае афармленне.

Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі частак: будова, значэнне, ужыванне (9 г.)

Паняцце пра складаныя сказы з рознымі відамі сувязі частак. Знакі прыпынку паміж часткамі ў складаных сказах з рознымі відамі сувязі частак.

Знаходжанне складаных сказаў з рознымі відамі сувязі частак у тэкстах, складанне сказаў і ўвядзенне іх у тэкст. Перабудова складаных сказаў з рознымі відамі сувязі частак у простыя, складаназлучаныя, складаназалежныя і бяззлучнікавыя.

Аналіз біяграфій беларускіх пісьменнікаў ці лінгвістаў. Вызначэнне паслядоўнасці развіцця думкі. Напісанне заявы, аўтабіяграфіі.

Кантрольны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэкстах складаныя сказы з некалькімі відамі сувязі частак, абгрунтоўваць мэтазгоднасць іх ужывання, складаць новыя сказы, карыстацца імі ў маўленні, ставіць знакі прыпынку; перабудоўваць сказы з рознымі відамі сувязі частак у сказы іншай граматычнай структуры; рабіць сінтаксічны разбор сказа з рознымі відамі сувязі частак.

Пісаць заяву, аўтабіяграфію.

Сінтаксічныя канструкцыі з чужой мовай: будова, значэнне, ужыванне (10 г.)

Спосабы перадачы чужой мовы.

Асаблівасці будовы сінтаксічных канструкцый з простаю мовай. Знакі прыпынку ў сказах з простаю мовай.

Маналог. Дыялог, яго афармленне на пісьме.

Сказы з ускоснай мовай.

Аналіз публіцыстычных, мастацкіх і навуковых тэкстаў, вызначэнне ў іх чужой мовы. Замена ў тэкстах простаю мовай на ўскосную і наадварот. Стварэнне тэкстаў (маналогаў і дыялогаў), іх інтанаванне.

Падрыхтоўка тэкстаў выступленняў з цытаваннем першакрыніц.

Кантрольная тэставая работа.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Выяўляць у тэкстах канструкцыі з простага і ўскоснай мовай, інтанаваць іх, вызначаць асаблівасці будовы, выкарыстоўваць у маўленні, ставіць знакі прыпынку; замяняць простую мову ўскоснай і наадварот.

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага за год (6 г.)

Сінтаксіс як раздзел граматыкі, яго асноўныя адзінкі і іх характарыстыка. Узаемазвязь сінтаксісу, лексікі і марфалогіі.

Нормы літаратурнага вымаўлення. Паўтарэнне складаных пытанняў арфаграфіі і пунктуацыі.

Пераклад з рускай мовы на беларускую навукова-папулярных тэкстаў.

Складанне плана паведамлення, тэзісаў, канспекта; выступленне з дакладам; абмеркаванне выступленняў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Рыхтаваць на аснове 2–3 крыніц паведамленне на лінгвістычную тэму; аналізаваць уласнае і чужое выказванне; перакладаць навукова-папулярныя тэксты з рускай мовы на беларускую.

XI КЛАС (72 г., з іх 8 г. на пісьмовыя работы)

Роля мовы ў жыцці чалавека і грамадства (1 г.)

Маўленне (1 г.)

Маўленне як працэс маўленчых зносін. Умовы маўленчых зносін.

Віды маўленчай дзейнасці: гаварэнне, слуханне, чытанне і пісьмо. Формы маўленчай камунікацыі: вусная і пісьмовая, дыялагічная і маналагічная.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў

Размяжоўваць вуснае і пісьмовае, маналагічнае і дыялагічнае маўленне; даваць характарыстыку маўленчай сітуацыі.

Адэкватна ўспрымаць вуснае і пісьмовае маўленне, валодаць навыкамі чытання тэкстаў розных стыляў усных і самому сабе, весці дыялог у сітуацыі афіцыйных і неафіцыйных маўленчых зносін.

Тэкст (3 г., з іх 1 г. на пісьмовую работу)

Тэкст як адзінка мовы і маўлення. Прыметы тэксту: сэнсавая цэласнасць і тэматычнае адзінства, разгорнутасць, паслядоўнасць, звязнасць, завершанасць тэксту.

Апісанне, апавяданне, разважанне як функцыянальныя тыпы маўлення.

Кантрольны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў

Вызначаць адрасата і мэтанакіраванасць тэксту; выяўляць прыметы тэксту, вызначаць тэму і асноўную думку тэксту, даваць загаловак, дзяліць тэкст на часткі (падтэмы і мікратэмы) і абзацы; вызначаць віды і сродкі сувязі сказаў і частак у тэксце, выдзяляць апорныя (ключавыя) словы, словазлучэнні, сказы.

Аналізаваць, рэдагаваць і ствараць тэксты розных тыпаў маўлення, складаць іх кампазіцыйныя схемы.

Фанетыка і арфаэпія. Арфаграфія. Культура маўлення (11 г., з іх 2 г. на пісьмовыя работы)

Гукавая абалонка слова. Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні гукаў. Вымаўленне галосных і зычных гукаў, некаторых спалучэнняў зычных. Націск у беларускай мове.

Арфаэпiчныя нормы: нормы беларускага лiтаратурнага вымаўлення. Акцэнталагiчныя нормы.

Кантрольны падрабязны пераказ тэксту.

Прынцыпы беларускай арфаграфiі. Напiсаннi, заснаваныя на фанетычным прынцыпе; напiсаннi, заснаваныя на марфалагiчным прынцыпе; правапiс мяккага знака і апострафа, вялiкай і малой лiтар; правiлы напiсання слоў разам, праз злучок і асобна.

Арфаграфiчныя нормы: правапiс галосных о, э, а; е, ё, я; спалучэннiў галосных у запазычаных словах, прыстаўных галосных, прыстаўных і ўстаўных зычных, у і ў, д і дз, т і ц, падоўжаных зычных, некаторых спалучэннiў зычных, мяккага знака і апострафа, вялiкай і малой лiтар, правапiс слоў разам, праз злучок і асобна.

Асноўныя патрабаваннi да вынiкаў вучэбнай дзейнасцi

Ведаць арфаэпiчныя, акцэнталагiчныя і арфаграфiчныя нормы.

Знаходзiць і выпраўляць вымаўленчыя і правапiсныя парушэннi норм беларускай лiтаратурнай мовы ў чужым і ўласным маўленнi, устанаўлiваць прычыны парушэннiя норм.

Карыстацца стылістычнымi магчымасцямi фанетыкi.

Валодаць арфаэпiчнымi, акцэнталагiчнымi і арфаграфiчнымi нормамаi. Карыстацца арфаграфiчнымi слоўнiкамаi.

Лексiка. Фразеалогiя. Культура маўлення (3 г., з iх 1 г. на пiсьмовую работу)

Лексiчнае і граматычнае значэннi слова. Адназначныя і мнагазначныя словы. Прамое і пераноснае значэннi слова. Амонiмы. Сiнонiмы. Антонiмы. Паронiмы.

Фразеалагiзмы, iх роля ў маўленнi.

Лексiчныя і фразеалагiчныя нормы: ужыванне слова ў адпаведнасцi з яго лексiчным значэннем, адрозненне мнагазначных слоў і амонiмаў, правiльнае выкарыстанне сiнонiмаў, антонiмаў, паронiмаў, правiльнае ўжыванне фразеалагiзмаў.

Пiсьмовая творчая работа.

Асноўныя патрабаваннi да вынiкаў вучэбнай дзейнасцi

Ведаць і захоўваць лексiчныя нормы ў вусным і пiсьмовым маўленнi.

Вызначаць лексiчнае значэнне слоў; размяжоўваць адназначныя і мнагазначныя словы, прамае і пераноснае значэннi слоў; падбiраць да слоў сiнонiмы, антонiмы. Вяўляць у сказах, тэкстах фразеалагiзмы, разумець iх значэннi, вызначаць сintaxiчную і сэнсава-стылістычную ролю.

Знаходзiць і выпраўляць лексiчныя недахопы ў чужым і ўласным маўленнi, устанаўлiваць прычыны парушэннiя нормаў. Карыстацца стылістычнымi магчымасцямi лексiкi і фразеалогiі; правiльна выкарыстоўваць фразеалагiзмы ў пэўным кантэксце.

Валодаць лексiчнымi і фразеалагiчнымi нормамаi. Карыстацца тлумачальнымi слоўнiкамаi, слоўнiкамаi амонiмаў, сiнонiмаў, антонiмаў, паронiмаў, фразеалагiчнымi слоўнiкамаi.

Марфемная будова слова

Словаўтварэнне і арфаграфiя. Культура маўлення (3 г., з iх 1 г. на пiсьмовую работу)

Склад слова. Марфема як мiнiмальная значымая адзiнка мовы.

Правапiс прыставак. Правапiс і, ы, й пасля прыставак.

Спосабы ўтварэннiя слоў. Утварэнне і правапiс складаных і складанаскарочаных слоў.

Кантрольны дыктант.

Словаўтваральныя нормы: утварэнне слоў і iх ужыванне ў адпаведнасцi з правiламаi словаўтварэннiя.

Арфаграфiчныя нормы: правапiс прыставак, якiя заканчваюцца на зычны, і, ы, й пасля прыставак, складаных і складанаскарочаных слоў.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць віды асноў; спосабы ўтварэння слоў.

Вызначаць у словах марфемы; размяжоўваць вытворныя і невытворныя асновы; адрозніваць спосабы ўтварэння слоў.

Валодаць словаўтваральнымі нормаў. Карыстацца марфемнымі і словаўтваральнымі слоўнікаў.

Марфалогія і арфаграфія. Культура маўлення (12 г., з іх 3 г. на пісьмовыя работы)

Сістэма часцін мовы.

Назоўнік: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў. Лік і род назоўнікаў. Скланенне назоўнікаў, правапіс скланавых канчаткаў.

Марфалагічныя нормы: ужыванне назоўнікаў, лік, род якіх не супадае ў беларускай і рускай мовах, назоўнікаў, якія маюць форму толькі адзіночнага ці толькі множнага ліку, назоўнікаў агульнага роду, нескланяльных назоўнікаў і абрэвіятур.

Прыметнік: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады прыметнікаў паводле значэння. Утварэнне ступеняў параўнання якасных прыметнікаў.

Марфалагічныя нормы: ужыванне поўных і кароткіх прыметнікаў, формаў ступеняў параўнання якасных прыметнікаў, прыналежных прыметнікаў.

Лічэбнік: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады лічэбнікаў паводле будовы, значэння і граматычных прымет. Скланенне і правапіс лічэбнікаў.

Марфалагічныя нормы: ужыванне парадкавых, колькасных (зборных і дробавых) лічэбнікаў; спалучальнасць зборных лічэбнікаў.

Займеннік: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады займеннікаў. Скланенне і правапіс займеннікаў.

Марфалагічныя нормы: ужыванне асабовых займеннікаў, зваротнага займенніка сябе, ужыванне прыназоўніка пры адмоўным займенніку, акцэнталагічныя нормы пры скланенні займеннікаў сам, сама, самы, ніхто, нішто.

Дзеяслоў: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Формы дзеяслова. Правапіс асабовых канчаткаў дзеясловаў.

Дзеепрыметнік і дзеепрыслоўе як асобныя формы дзеяслова. Утварэнне, ужыванне і правапіс дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў.

Марфалагічныя нормы: ужыванне асабовых канчаткаў дзеясловаў, адрозненне канчаткаў дзеясловаў абвеснага і загаднага ладу, акцэнталагічныя нормы пры ўтварэнні спрагальных формаў дзеясловаў; ужыванне дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў, дзеепрыметнікавых і дзеепрыслоўных зваротаў.

Кантрольны падрабязны пераказ тэксту.

Прыслоўе: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады прыслоўяў па значэнні. Утварэнне формаў ступеняў параўнання якасных прыслоўяў. Утварэнне і правапіс прыслоўяў.

Марфалагічныя нормы: адрозненне вышэйшай ступені параўнання прыслоўя ад вышэйшай ступені параўнання прыметніка.

Прыназоўнік, злучнік, часціца як службовыя часціны мовы. Разрады прыназоўнікаў, злучнікаў, часціц. Выклічнік. Правапіс прыназоўнікаў, злучнікаў, часціц, выклічнікаў.

Ужыванне часціц не і ні. Правапіс не (ня), ні з рознымі часціцаў мовы.

Марфалагічныя нормы: ужыванне прыназоўнікаў у словазлучэннях, якія адлюстроўваюць асаблівасці кіравання ў беларускай мове.

Кантрольная тэставая работа.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць марфалагічныя прыметы часцін мовы, іх сінтаксічную ролю, вызначаць ролю розных часцін мовы ў арганізацыі маўлення, разгортванні і стварэнні тэкстаў розных тыпаў, стыляў і жанраў.

Распазнаваць часціны мовы і іх формы ў сказах, тэкстах на аснове іх сэнсавых, марфалагічных і сінтаксічных прымет; рабіць марфалагічны разбор часцін мовы. Вызначаць асаблівасці ўжывання часцін мовы ў тэкстах розных тыпаў, стыляў і жанраў.

Мэтанакіравана і свядома ўжываць у вусным і пісьмовым маўленні моўныя адзінкі з улікам пэўнай камунікатыўнай задачы; ствараць самастойныя тэксты рознай жанрава-стылістычнай прыналежнасці з улікам сэнсава-стылістычнай ролі і тэкстаўтваральных магчымасцей слоў розных часцін мовы.

Валодаць марфалагічнымі нормамаі.

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага (1 г.)

XII КЛАС (72 г., з іх 9 г. на пісьмовыя работы)

Агульныя звесткі аб мове (1 г.)

Маўленне (2 г.)

Асноўныя якасці культуры маўлення: правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня, дарэчнасць, багацце і выразнасць маўлення.

Правілы маўленчых паводзін. Маўленчы этыкет. Падрыхтоўка віншавальнага прывітання.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў

Ведаць асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення; правілы маўленчых паводзін у пэўных сітуацыях маўлення, формулы маўленчага этыкету.

Ужываць згодна з маўленчай сітуацыяй і зместам камунікацыі моўныя сродкі для наладжвання неканфліктных, добразычлівых і паспяховых узаемаадносін; захоўваць і ўдасканальваць культуру маўленчых паводзін; дарэчы карыстацца нацыянальным маўленчым этыкетам.

Стылістыка (3 г., з іх 1 г. на пісьмовую работу)

Функцыянальныя стылі маўлення (навуковы, афіцыйны, публіцыстычны, мастацкі, гутарковы), стылеўтваральныя моўныя сродкі.

Кантрольны дыктант.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць асноўныя прыметы, па якіх характарызуецца кожны стыль маўлення.

Распазнаваць тэксты розных стыляў маўлення; абгрунтоўваць прыналежнасць тэкстаў да пэўнага стылю, выяўляць асаблівасці ўжывання моўных сродкаў у тэкстах розных стыляў і жанраў; удасканальваць тэксты рознай стылістычнай прыналежнасці з мэтай захавання стылявога адзінства.

Ствараць самастойныя тэксты рознай жанрава-стылістычнай прыналежнасці.

Сінтаксіс і пунктуацыя. Культура маўлення (28 г., з іх 8 г. на пісьмовыя работы)

Словазлучэнне; віды, спосабы і сродкі сінтаксічнай сувязі ў словазлучэнні.

Сінтаксічныя нормы: асаблівасці дапасавання і кіравання ў беларускай мове.

Пісьмовая творчая работа.

Сказ, асноўныя функцыі сказа. Сінтаксічныя прыметы двухсастаўных і аднасастаўных сказаў, няпоўных сказаў, сказаў з аднароднымі і адасобленымі членамі, пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі, звароткамі; ужыванне, знакі прыпынку.

Кантрольны падрабязны пераказ тэксту.

Сінтаксічныя нормы: ужыванне аднародных і адасобленых членаў сказа, парадак слоў, сувязь дзейніка і выказніка ў сказе, правілы ўжывання дзеепрыслоўных і дзеепрыметнікавых зваротаў.

Пунктуацыйныя нормы: знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі, адасобленымі членамі, параўнальнымі зваротамі, пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі, звароткамі.

Кантрольны дыктант.

Сінтаксічныя прыметы складаназлучаных, складаназалежных, бяззлучнікавых складаных сказаў і сказаў з рознымі відамі сувязі частак; ужыванне, знакі прыпынку.

Пісьмовая творчая работа.

Канструкцыі з чужой мовай, ужыванне, знакі прыпынку.

Кантрольны падрабязны пераказ тэксту.

Сінтаксічныя нормы: ужыванне складаных сінтаксічных канструкцый у тэкстах розных тыпаў, стыляў і жанраў.

Пунктуацыйныя нормы: знакі прыпынку ў складаных сказах, канструкцыях з чужой мовай.

Кантрольная тэставая работа.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці

Ведаць адметныя асаблівасці дапасавання і кіравання ў беларускай мове.

Вызначаць сінтаксічныя прыметы і асаблівасці будовы сказаў розных відаў; ведаць пунктуацыйныя нормы пры пісьмовым афармленні сказаў; вызначаць сэнсава-стылістычную ролю словазлучэнняў і сказаў рознай будовы і прызначэння; абгрунтоўваць мэтазгоднасць ужывання сінтаксічных канструкцый у тэкстах розных тыпаў, стыляў і жанраў.

Захоўваць літаратурныя нормы ў вусным і пісьмовым маўленні. Знаходзіць і выпраўляць маўленчыя недахопы і парушэнні норм літаратурнай мовы ў чужым і ва ўласным маўленні, устанаўліваць прычыны парушэння нормаў.

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага (1 г.)

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

XI КЛАС (36 г.)

Чалавек і грамадства. Постаці айчынай гісторыі ў беларускай літаратуры (3 г.)

Уводзіны (1 г.). Фарміраванне беларускай народнасці і беларускай мовы. Развіццё культуры і літаратуры. Звесткі пра Беларусь у еўрапейскіх крыніцах.

Адлюстраванне гістарычнага мінулага, дзейнасці вялікіх князёў у летапісных помніках. Патрыятычны пафас летапісных твораў. «Жыццё Ефрасінні Полацкай»; «Беларуска-літоўскі летапіс (1446)» – урывак «Пахвала вялікаму князю Вітаўту»;

Францыск Скарына. (1 г.). Прадмова да кнігі «Юдзіф» (урывак). Імкненне асветніка наблізіць кнігу да народа. Агульнаславянскае і еўрапейскае значэнне дзейнасці Скарыны.

Мікола Гусоўскі. «Песня пра зубра» (1 г.). Жыццёвы шлях і творчасць. Жанр, сюжэт і кампазіцыя паэмы. Сістэма вобразаў у творы: вобразы аўтара, зубра, Радзімы, князя Вітаўта і іншае. Родная прырода ў адлюстраванні паэта, яго экалагічныя погляды. Тэма вайны і міру. Антычныя традыцыі ў паэме.

Тэорыя літаратуры. Летапіс як жанр літаратуры. Гуманізм у літаратуры.

Мастацтва¹. Архітэктура: Сафійскі сабор у Кіеве (XI стагодзе); Сафійскі сабор у Ноўгарадзе (XII стагодзе); Сафійскі сабор у Полацку (XII стагодзе); Каложская царква ў Гродне (XII стагодзе). Скульптура: А.Дранец. «Францыск Скарына»; У.Панцялееў. Помнік М.Гусоўскаму ў Мінску. Музыка: А.Мдывані, В.Елізар'еў «Страсці»; Д.Смоўскі. Опера «Францыск Скарына». Жывапіс: А.Кашкурэвіч. «Еўфрасіння Полацкая – асветніца»; П.Сергіевіч. «Усяслаў Полацкі»; Г.Вашчанка. «Грунвальдская бітва»; М.Басальга. «Вялікі князь Вітаўт»; Я.Драздовіч. «Францыск Скарына»; «Друкарня Францыска Скарыны ў Вільні»; В.Барабанцаў. «Мікола Гусоўскі»; М.Басальга «Мікола Гусоўскі»; А.Кашкурэвіч.

Ілюстрацыі да паэмы «Песня пра зубра»; Я.Кулік. Ілюстрацыі да паэмы «Песня пра зубра». Кінамастацтва: «Песня пра зубра» (рэжысёр Э.Перагуд).

¹ Разгляд твораў рубрыкі «Мастацтва», якія выкарыстоўваюцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, адбываецца ў першую чаргу з апорай на вядомае і на выбар педагагічнага работніка. Дадатковыя гадзіны для знаёмства з такімі творамі дадзенай вучэбнай праграмай не прадугледжаны.

Рамантычнае і рэалістычнае адлюстраванне жыцця ў мастацкай літаратуры (5 г.)

Ян Баршчэўскі. (1 г.). Звесткі з біяграфіі. «Шляхціц Завальня» – зборнік фантастычных аповяданняў у чатырох кнігах. Цесная сувязь кнігі з беларускай міфалогіяй і фальклорам. Выяўленне асаблівасцей светапогляду беларусаў. Рамантычная сюжэтыка і вобразнасць, сувязь з беларускай народнай творчасцю. Сімволіка вобразаў. Аповяданні «Шляхціц Завальня», «Плачка», «Белая Сарока» (на выбар настаўніка).

Адам Міцкевіч. (1 г.). Балада «Свіцязянка» (урыўкі). А. Міцкевіч – заснавальнік і найвыдатнейшы прадстаўнік польскага рамантызму. Міцкевіч і Беларусь. Паэтычнае асэнсаванне беларускага фальклору і міфалогіі ў баладзе. Рамантычнае вырашэнне тэмы кахання ў творы.

Тэорыя літаратуры. Рамантычны герой.

Канстанцін Вераніцын. (1 г.). Паэма «Тарас на Парнасе». Аўтарства і час напісання паэмы. Сатырычны і гумарыстычны пафас твора. Сцвярджэнне ідэй народнасці ў літаратуры. Роля міфалагічных персанажаў у раскрыцці тэмы і ідэі твора. Тарас як тыповы народны герой, рысы яго характару: кемлівасць, абачлівасць, дасціпнасць. Узыходжанне Тараса на Парнас – прадбачанне вялікай будучыні беларускай народнай культуры і літаратуры. Гумарыстычныя элементы ў творы. Выяўленчае майстэрства аўтара ў абмалёўцы персанажаў. Гісторыка-літаратурнае значэнне паэмы.

Тэорыя літаратуры. Пачатковае паняцце пра народнасць літаратуры. Пародыя і бурлеск у літаратуры.

Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. (1 г.). Біяграфія пісьменніка. Характарыстыка ранняй творчасці ў дачыненні да асветніцкага, сентыменталісцкага і рамантычнага кірункаў у літаратуры. Асноўныя тэмы, вобразы і жанры ранняй творчасці.

Эстэтычныя прынцыпы пазнейшай творчасці Марцінкевіча. «Пінская шляхта». Сатырычны і гуманістычны пафас твора. Выкрыццё царскага чыноўніцтва. Вобраз Кручкова. духоўная абмежаванасць засцяпковай шляхты. Бацькі і дзеці. Вобраз Куторгі. Майстэрства драматурга ў разгортванні інтрыгі, сюжэта, у камічным паказе персанажаў.

Тэорыя літаратуры. Фарс і вадэвіль як камедыйныя жанры.

Мастацтва. Музыка: А.Я. Гураў. Музыка да спектакля «Пінская шляхта».

У.П. Кандрусевіч. Мюзікл «Залёты» (паводле В. Дуніна-Марцінкевіча).

І.М. Лучанок. Цыкл «О, Радзіма бацькоў» для голасу з суправаджэннем (вершы Н. Гілевіча, В. Дуніна-Марцінкевіча, М. Танка).

Жывапіс: У. Тоўсцік. «Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч – драматург»; Я.Ціхановіч. Партрэт Вінцука Дуніна-Марцінкевіча. І. Рэй. «В.Дунін-Марцінкевіч з дочкамі Камілай і Цэзарынай». Скульптура. А. Шатэрнік. «В. Дунін-Марцінкевіч»; В. Янушкевіч. «В. Дунін-Марцінкевіч» (гіпс). М. Якавенка. Помнік В. Дуніну – Марцінкевічу (вёска Тупальшчына, Валожынскі раён). Тэатральнае мастацтва. «Пінская шляхта» (Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, рэжысёр М.Пінігін).

Францішак Багушэвіч. (1 г.). Біяграфія паэта. Роздумы аб сэнсе жыцця і прызначэнні паэзіі. Ідэя нацыянальнага адраджэння ў прадмовах да зборнікаў «Дудка беларуская» і «Смык беларускі». Гуманістычны ідэал чалавека ў паэзіі Багушэвіча. Пошукі асноў духоўнага і гістарычнага адраджэння народа. Аўтарскі погляд на ролю паэта і паэзіі ў вершы «Мая дудка». Паэтычнае асэнсаванне ўласнага лёсу ў алегарычным вершы «Хмаркі».

Значэнне творчасці паэта для адраджэння духоўнай культуры беларусаў.

Мастацтва. Скульптура: Л.Гумілеўскі, С.Гумілеўскі. Помнік Ф.Багушэвічу ў Смаргоні. З.Азгур. Помнік Ф.Багушэвічу ў Жупранах. Скульптурны барэльеф К. Асадава «Францішак Багушэвіч». Жывапіс: Я.Ціхановіч. «Партрэт Францішка Багушэвіча».

Тэорыя літаратуры. Прадмова як жанр публіцыстычнай літаратуры. Шляхі развіцця беларускай літаратуры ў пачатку XX стагоддзя. Нацыянальнае і агульначалавечае ў мастацтве слова (5 г.).

Еўрапейскі літаратурны працэс у канцы XIX – пачатку XX стагоддзя. Ідэі нацыянальнага адраджэння ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя. Развіццё грамадскай думкі, адкрыццё культурных устаноў, збор і выданне фальклорнай спадчыны. Станаўленне беларускага прафесіянальнага тэатра.

Роля газет «Наша доля», «Наша ніва» ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі, гісторыі айчыннай культуры.

Дыскусія на старонках «Нашай нівы» 1913 года пра шляхі развіцця беларускай літаратуры. Новыя тэмы і вобразы ў мастацкай творчасці. Ажыўленне мастацкага перакладу, літаратурнай крытыкі, развіццё беларускай літаратурнай мовы.

Асоба Янкі Купалы – народнага паэта. (2 г.). Жыццёвы і творчы шлях. «А хто там ідзе», «Мая малітва» («Я буду маліцца і сэрцам, і думамі...»), «Жня», «Явар і каліна», «Роднае слова» («Магутнае слова, ты, роднае слова!...»); паэма «Бандароўна».

Асноўныя матывы лірыкі. Тэма нацыянальнай і чалавечай годнасці народа, яго свабоды і шчасця. Высокая грамадзянская патэтыка і шчыры лірызм. Жанравае, вобразнае, інтанацыйна-рытмічнае багацце лірыкі. Сувязь з народнай песняй і традыцыямі высокай, прамоўніцкай паэзіі.

Паэма «Бандароўна» (урывак). Фальклорная першакрыніца паэмы. Рамантычная аснова твора. Сутнасць канфлікту. Вобразы-антыподы. Драматызм дзеяння. Маральнае характэрнае Бандароўны.

Тэорыя літаратуры. Жанры лірыкі (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Музыка: Ю.Семяняка. «Явар і каліна»; песні і раманы на словы паэта (кампазітары У.Алоўнікаў, А.Багатыроў, В.Войцік, Д. Камінскі, С.Картэс, В. Кузняцоў, М.Літвін, І. Лучанок і іншыя). Араторыя С. Картэса «Памяці паэта». Вобраз паэта-патрыёта, яго думкі пра жыццё, лёс і прызначэнне. Аб'яднанне ў араторыі вершаў Купалы розных гадоў на аснове ўнутранага адзінства, абумоўленага паслядоўным развіццём тэмы і ідэі.

Араторыя Д.Смоўскага «Паэт». Стварэнне рознабаковага вобраза Купалы-паэта, увасабленне ў музыцы пластоў яго творчасці. Творы па беларускай літаратуры для завучвання на памяць (паэмы, вершы, проза, песні).

Жывапіс і скульптура: Я. Ціхановіч і І. Давідовіч «Янка Купала і Змітрок Бядуля ў рэдакцыі газеты «Наша Ніва»; Я. Зайцаў «Янка Купала і Максім Горкі»; М. Гусеў «Янка Купала і Ян Райніс»; А. Волкаў «Янка Купала на адпачынку», А. Кроль «Янка Купала і Цётка ў Пецярбургу»; В.Шаранговіч «А хто там ідзе?»; П.Сергіевіч «А хто там ідзе?».

Янка Купала ў творах графікі. Гравюры, афорты, літаграфіі адлюстроўваюць перыяды творчасці паэта, ілюструюць яго буйныя паэтычныя творы (Г. Паплаўскі, А. Кашкурэвіч, В. Шаранговіч, І. Раманоўскі).

Помнікі Янку Купалу (Мінск. Скульптары А.Анікейчык, Л.Гумілеўскі, А.Заспіцкі, архітэктары Ю.Градаў, Л.Левін; Нью-Ёрк. Араў-парк. Скульптар А.Анікейчык; Вязынка. Мінская вобласць. Скульптар З.Азгур; Акапы. А.Заспіцкі, Г.Мурамцаў, архітэктар Ю.Казакоў).

Якуб Колас. (2 г.). Вершы «Не бядуй», «Родныя вобразы», «Першы гром», паэма «Новая зямля» (урыўкі).

Біяграфія. Этапы творчага шляху паэта. Месца і значэнне творчасці Якуба Коласа ў беларускай літаратуры.

Лірыка. Элегічнае і аптымістычнае ў паэзіі Якуба Коласа («Не бядуй!»). Паэтызацыя роднай прыроды («Родныя вобразы», «Першы гром»). Рытміка-інтанацыйны лад вершаў Якуба Коласа.

«Новая зямля» – мастацкая эцыклапедыя народнага жыцця. Аўтабіяграфічнасць паэмы, яе творчая гісторыя. Жанравыя асаблівасці твора. Народны побыт і прырода ў паэме. Вобразы Антося, Ганны, дзяцей. Трагедыя лёсу Міхала. Філасофская ідэя зямлі і волі. Сімвалічны сэнс назвы твора.

Тэорыя літаратуры. Паэма як жанр (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Музыка: У.Алоўнікаў. «Дуб», «Глуха шэпча лес зялёны», «Мой родны кут»; Ю.Семяняка. «Добра ў лузе ў час палудні»; І.Лучанок. «Роднаму краю»; Л.Захлеўны. «На новай зямлі»; Л.Шлег. «Песні зямлі» (для дзвюх салістак і фартэпіяннага квінтэта); У.Мулявін. «Каханне»; А.Будзько. «Родны край»; Д.Даўгалёў. «Ручэй», «Лес».

А. Хадоска «Сымон-музыка»; В. Іваноў. Драматычная паэма «Сымон-музыка». Ю.Семяняка. «Новая зямля» (лібрэта А.Петрашкевіча па аднайменнай паэме Якуба Коласа).

Вобраз Якуба Коласа і яго герояў у буйных музычных жанрах.

Кантата В. Дамарацкага «Мая Беларусь».

Жывапіс. У.Стальмашонак. «Якуб Колас», М.Купава. «Якуб Колас», «Родны кут Якуба Коласа». З.Паўлоўскі. «Янка Купала і Якуб Колас гуляюць у шахматы»; В.Шаранговіч. Ілюстрацыі да паэмы «Новая зямля»; С.Герус. «Якуб Колас. Новая зямля»; У.Сулкоўскі. Серыя палотнаў «Радзіма Якуба Коласа». Скульптура. З.Азгур. Помнік Якубу Коласу (Мінск., архітэктары Ю.Градаў, Л.Левін, 1972); мастацка-мемарыяльны комплекс «Шлях Коласа».

Тэатральнае мастацтва: спектакль «Міхалава зямля» (Беларускі дзяржаўны тэатр юнага глядача, рэжысёр У.Савіцкі).

Максім Багдановіч. (1 г.). Вершы «Санет» («Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі...»), «Маладыя гады», «Жывеш не вечна, чалавек...», «Плакала лета, зямлю пакідаючы...».

Слова пра паэта: жыццёвы і творчы шлях мастака слова. Зварот да культурна-гістарычнай спадчыны Беларусі, услаўленне яе векапомных святыняў. Нацыянальная і агульначалавечая праблематыка твораў. Услаўленне красы жыцця і мастацтва, характара прыроды, кахання і дружбы. Рытмічнае багацце і мілагучнасць вершаў.

Тэорыя літаратуры. Санет (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Музыка.

Вакальныя цыклы Г.Гарэлавай «Дзявочыя песні»; Л. Шлег. Вакальны цыкл «Вянок». Песні і раманы на словы паэта (кампазітары А. Абеліевіч, М. Аладаў, А. Багатыроў, У. Мулявін, І. Палівода, А. Туранкоў, Э. Тыманд).

Оперы. Ю.Семяняка. «Зорка Венера», рок-опера І.Паліводы «Максім».

Араторыі. А.В. Клеванец. «Беларускі народ» (словы М. Багдановіча); А.Б. Смольскі. «Памяці паэта».

Жывапіс, графіка:

А.Лапіцкая. «Максім Багдановіч». Каляровая літаграфія; Г. Вашчанка. «М.Багдановіч»; У.Пасюкевіч. «У краіне светлай»; І.Рэй. «Шлях паэта». В.Волкаў. «М.Багдановіч». У.Новак. «М.Багдановіч у Ялце».

Скульптура. С.Вакар. Помнік М.Багдановічу ў Мінску.

Л.Гумілеўскі. «Максім Багдановіч».

В.Янушкевіч. «Зорка Максіма Багдановіча». Бронза.

А.Грубэ. Скульптурны партрэт М.Багдановіча.

Чалавек у часе і прасторы ў творах беларускай літаратуры (7 г.)

Беларуская літаратура першай трэці ХХ стагоддзя (1 г.).

Актывізацыя літаратурна-грамадскага руху і ўздым культурнага будаўніцтва ў 1920-я гады, пераемнасць у развіцці літаратуры з «нашаніўскім» перыядам.

Літаратурныя аб'яднанні «Маладняк», «Узвышша», «Польмя», іх роля ў гісторыі айчыннага пісьменства. Творчыя здабыткі і пошукі 1920-х гадах. І іх спад у 1930-я гады пад уплывам ідэалагізацыі літаратурнага жыцця. Становішча, у якім апынуліся беларускія пісьменнікі ў 1930-я гады. Стварэнне Саюза савецкіх пісьменнікаў і яго падраздзялення – Саюза пісьменнікаў Беларусі (1934).

Літаратура Заходняй Беларусі, яе сувязь з агульнанацыянальнай літаратурай.

Тэорыя літаратуры. Літаратурны працэс.

Мастацтва. Музыка: М.Равенскі. Песні «Моладзь» (словы М.Чарота), «Месячыку-Месяц» (словы У. Жылкі); А. Туранкоў. Опера «Кветка шчасця» (п'еса М. Чарота

«На Купалле»). Жывапіс: В. Волкаў. «Маладняковец»; М. Гусеў. «Партрэт М. Чарота»; Я. Драздовіч. Афармленне часопіса «Рунь»; М. Шагал. «Мір хацінам, вайна палацам».

Максім Гарэцкі. Апавяданні: «Роднае карэнне» або «Літоўскі хутарок» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Роднае карэнне». Тэма вернасці роднай зямлі, служэння інтэлегенцыі народу. Вобраз Архіпа Лінкевіча – вясковага інтэлегента з абуджаным сумленнем, пачуццём абавязку перад людзьмі, які імкнецца пазнаць жыццё, знайсці «першапрычыну ўсякае істоты». Жыццёвая мудрасць дзеда Яхіма, яго завет маладому пакаленню.

«Літоўскі хутарок». Суровая праўда пра Першую сусветную вайну, выкрыццё яе антынароднай, антычалавечай сутнасці. Аўтабіяграфічнасць апавядання. Рэалістычная праўдзівасць адлюстравання трагедыйнасці народнага жыцця. Гуманістычная канцэпцыя пісьменніка. Вобраз Яна Шымкунаса – бескарыслівага, высакароднага, гуманнага чалавека.

Тэорыя літаратуры. Вобраз аўтара і апавядальніка (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Жывапіс. А.Крывенка. «Максім Гарэцкі»

Скульптура: Э. Астаф'еў. Рэльефны партрэт М. Гарэцкага для мемарыяльнай дошкі. Тэатральнае мастацтва: спектакль «Атрута» (рэжысёр М. Стрыжоў).

Змітрок Бядуля. Апавяданне «Бондар» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Бондар». Вырашэнне тэмы мастака і мастацтва ў кантэксце сацыяльных праблем. Вобраз майстра-працаўніка. Асуджэнне эстэтычнай неразвітасці, чэрствасці і абыякавасці. Мастацкія адметнасці твора: сцісласць, драматызм, псіхалагізм, народная вобразнасць мовы.

Уладзімір Дубоўка. Вершы «Залатая асенняя раніца», «О Беларусь, мая шыпшына...», «Пальцы жоўтых кляновых лістоў», «Родная мова, цудоўная мова...» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Асноўныя матывы лірыкі. Услаўленне сілы народа, духоўнасці, вольналюбства чалавека, паэтызацыя красы прыроды, кахання. Высокая культура верша, шчыры лірызм, асацыятыўная вобразнасць, багацце жанравых формаў. Сувязь лірыкі з традыцыямі фальклору, паэзіяй Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча.

Мастацтва. Музыка: М. Шчаглоў (Куліковіч). Рамансы «О Беларусь, мая шыпшына», «А вясна ідзе на Беларусі» (словы У. Дубоўкі). Жывапіс: Н. Шчасная. «Пісьменнік У. М. Дубоўка»; П. Драчоў. Ілюстрацыі да кнігі «Выбраныя творы» У. Дубоўкі (том 1–2, 1965).

Кандрат Крапіва. Байкі «Дыпламаваны Баран», «Махальнік Іваноў»; камедыя «Хто смяецца апошнім» (агляд) (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Байкі. Выкрыццё бескультур'я, амаральнасці, некампетэнтнасці, бяздушнага стаўлення да сумленных працаўнікоў, высмейванне самаўпэўненасці, нахабства, тупасці, падхаліства і іншых чалавечых заган.

«Хто смяецца апошнім». Час напісання твора. Актуальнасць праблем, узятых у камедыі. Сюжэтная аснова камедыі. Канфлікт у п'есе. Маштабнасць сатырычных вобразаў Гарлахвацкага і Зёлкіна. Эвалюцыя характару Тулягі. Вобразы – носьбіты аўтарскай пазіцыі: Чарнавус, Левановіч, Вера. Сродкі і прыёмы сатырычнай тыпізацыі і індывідуалізацыі. Мова персанажаў як сродак раскрыцця іх характараў. Сцэнічнае жыццё камедыі. Значэнне творчасці Кандрата Крапівы ў развіцці беларускай драматургіі.

Тэорыя літаратуры. Сатырычная камедыя. Канфлікт у драматычным творы (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Тэатральнае мастацтва: спектакль «Хто смяецца апошнім» (рэжысёр А. Кірзеў). Кінамастацтва: тэлефільм «Хто смяецца апошнім» (рэжысёр У. Корж-Саблін).

Міхась Зарэцкі. Апавяданне «Ворагі» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Ворагі». Лёс Паўла Гуторскага, змагара за рэвалюцыйныя ідэалы, і Ніны Купрыянавай, дачкі памешчыка. Грамадскае і асабістае ў апавяданні. Тэма каханья. Міхась Зарэцкі – майстар вострага сюжэта, мастацкай дэталі, глыбокі псіхолаг.

Тэорыя літаратуры. Мастацкая дэталі (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Сымон Карызна» (рэжысёр У. Кумельскі, паводле рамана М. Зарэцкага «Вязьмо»), «Ная» (рэжысёр М. Кавязін).

Кузьма Чорны. Апавяданні: «На пыльнай дарозе» або «Макаркавых Волька» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Мастацкае ўвасабленне аўтарскай формулы «Чалавек – гэта цэлы свет». Майстэрства пісьменніка ў раскрыцці ўнутранага свету герояў. Гуманістычны і жыццесвардзальны пафас апавядання. Сімвалічны сэнс вобраза дарогі.

«Макаркавых Волька». Канкрэтна-гістарычны змест твора. Адлюстраванне характэрнай для 1930-х гадах атмасферы падазронасці, недаверу да чалавека. Супрацьпастаўленне гуманістычнай жыццёвай пазіцыі Волькі і агіднай паклёпніцкай дзейнасці Сафрона Дзядзюлі. Асуджэнне ў апавяданні праяў шальмоўства і прыніжэння чалавечай годнасці. Агульначалавечае значэнне праблем, узнятых у творы.

Тэорыя літаратуры. Псіхалагізм у літаратуры.

Мастацтва. Скульптура: З. Азгур. «Пісьменнік Кузьма Чорны»; Э. Астаф'еў. Рэльефны партрэт К. Чорнага для мемарыяльнай дошкі. Жывапіс: І. Ахрэмчык. «Партрэт К. Чорнага»; Х. Ліўшыц. «Янка Купала і Кузьма Чорны ў Печышчах у 1942 годзе».

Беларуская літаратура сярэдзіны ХХ стагоддзя (1940-я – сярэдзіна 1960-х гадоў) (16 г.)

Беларуская літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны (1941–1945) (1 г.).

Антываенны пафас і вызваленчыя матывы беларускай паэзіі і публіцыстыкі. Тэма Радзімы, яе будучыні. Паказ суровай праўды вайны, услаўленне мужнасці і гераізму народа-змагара, асуджэнне здрады Радзіме. Выкрыццё ідэалогіі фашызму. Адлюстраванне трагедыі чалавека на вайне. Перавага лірыкі, публіцыстыкі, сатыры.

Мастацтва. Музыка. І. Лучанок. Раманс-песня «Ёсць у горада слава гордая» (словы А. Вярцінскага); К. Цесакоў. Раманс-песня «Было ў салдата два полі» (словы А. Вярцінскага). Скульптура: М. Кандрацеў. «Загінуўшых чакаюць вечна (удовы вайны)». Жывапіс: В. Грамыка. «Балада пра ваенную маладосць», «Салдаты», «Балада пра апошнюю кулю», «Жанчынам Вялікай Айчыннай прысвячаецца», «3 вогненнай вёскі», «Боль вогненных гадоў. Год 41-ы»; М. Савіцкі. Серыя карцін «Лічбы на сэрцы»; М. Тарасікаў. «Брацкія магілы».

Пятрусь Броўка. Вершы «Будзем сеяць, беларусы!», «Надзя-Надзейка», «Родныя словы», «Александрына», «А ты ідзі» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Патрыятычны, вызваленчы пафас твораў паэта перыяду Вялікай Айчыннай вайны, сцвярджэнне няскоранасці беларускага народа, выяўленне палымянай веры ў перамогу. Узмацненне ўвагі да маральна-этычных і агульначалавечых праблем у лірыцы 1960–1970-х гадоў. Народна-песенная аснова вершаў Петруся Броўкі, іх мілагучнасць.

Мастацтва. Музыка: У. Мулявін. Песня «Александрына» (словы П. Броўкі). Жывапіс: У. Гардзеенка. «Думы пра былое (П. Броўка)»; С. Герус. «Партрэт Петруся Броўкі»; І. Пратасеня. «Партрэт П. Броўкі».

Беларуская літаратура пасляваенных дзесяцігоддзяў (1945–1965) (1 г.).

Умовы развіцця беларускай літаратуры ў пасляваеннае дзесяцігоддзе. Ваенная тэма як цэнтральная ў літаратуры.

Змены ў грамадскай атмасферы сярэдзіны 1950-х гадах і іх дабратворны ўплыў на развіццё беларускай літаратуры. Актыўнае і шматграннае развіццё мастацтва слова. Узвышэнне ў літаратуры народных ідэалаў праўды, сумленнасці, справядлівасці і гуманізму. Узмацненне крытычнага пачатку ў літаратурнай творчасці.

Аркадзь Куляшоў. Вершы «Мая Бесядзь», «Над брацкай магілай», «Спакойнага шчасця не зычу нікому...», «Я хаце абавязаны прапіскаю...», «На паўмільярдным кіламетры...» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Лірыка. Глыбіня лірычнага пачуцця паэта ў найлепшых творах даваеннага часу. Адметнасць вобразнасці і кампазіцыі верша «Мая Бесядзь». Ваенная лірыка Аркадзя Куляшова. Суровая праўда і гуманізм у паказе народнага подзвігу. Трагічнае і лірычнае, фальклорныя матывы ў баладзе «Над брацкай магілай». Пашырэнне тэматыкі ў пасляваеннай лірыцы. Зварот да тэм жыцця і смерці, кахання і вернасці, лёсу і абавязку. Услаўленне чалавека, яго духоўных каштоўнасцей. Развіццё і ўзбагачэнне паэтам класічных традыцый лірыкі. Паэтычнае майстэрства Аркадзя Куляшова.

Тэорыя літаратуры. Лірычны герой (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Жывапіс: М. Савіцкі. «Партызанская Мадонна (Мінская)»; П. Гаўрыленка. «Вясна», «Сяўба»; М. Сяўрук. «Жніво»; У. Кожух. «Новая дарога»; М. Рагалевіч. «Беларуская калыханка»; А. Бараноўскі. «Пара залатых бяроз»; Г. Вашчанка. «Крылы». Выяўленчае мастацтва: Л. Талбузін. Медаль «Аркадзь Куляшоў». Музыка: Э. Наско. Вакальная музыка «Рамансы на вершы А. Куляшова».

Максім Танк. Вершы: «Спатканне», «Родная мова», «Каб ведалі», «Мой хлеб надзённы», «Завушніцы», «Працягласць дня і ночы»; паэма «Люцыян Таполя» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Лірыка. Тэмы і вобразы, наватарскі характар танкаўскай паэзіі. Сцвярджэнне нязломнай духоўнай сілы народа. Матыў адзінства пакаленняў. Адметнасць лірыкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Пашырэнне тэматыкі ў пасляваеннай паэзіі. Філасофскі роздум пра чалавека, яго жыццёвае прызначэнне. Увага да духоўнага свету чалавека, агульначалавечых каштоўнасцей. Свабодны верш у паэзіі Максіма Танка.

«Люцыян Таполя». Праблема мастака і мастацтва ў паэме. Увасабленне свабодалюбства, таленавітасці народа ў вобразе Люцыяна Таполі. Спалучэнне эпічнага і лірычнага пачаткаў у творы. Выкарыстанне сродкаў паэтызацыі і гратэску ў паэме.

Тэорыя літаратуры. Верлібр (свабодны верш).

Мастацтва. Музыка: Я. Глебаў. Раманс «Нарач»; У. Мулявін. Раманс «Завушніцы»; П. Падкавыраў. Раманс «Не шкадуўце, хлопцы, пораху»; Ю. Семяняка. Рамансы «Нарач», «Ганна»; Д. Смольскі. Рамансы «Быць чалавекам я рад», «Ля гэтых сосен»; Ю. Талеснік. Раманс «Завушніцы»; Э. Тырманд. Рамансы «Каб ведалі», «Мой хлеб надзённы». Скульптура: А. Бембель. «Уз'яднанне Заходняй Беларусі». Жывапіс: С. Вярсоцкі. «Возера Нарач»; С. Герус. «Партрэт М. Танка»; Я. Зайцаў. «Партрэт М. Танка»; Н. Шчасная. «Партрэт М. Танка».

Янка Брыль. Апавяданне «Memento mori» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Memento mori». Паказ вайны ў творы. Маральны подзвіг старога селяніна ў творы. Уменне аўтара ўбачыць гераічнае за рамкамі бытавых сцэн. Асуджэнне фашызму ў апавяданні. Глыбокае разуменне народнага гераізму. Урачыстая танальнасць аўтарскага маўлення.

Мастацтва. Скульптура: С. Вакар. «Пісьменнік Я. Брыль». Жывапіс: М. Будавай. «Партрэт Я. Брыля»; В. Грамыка. «Партрэт Я. Брыля».

Пімен Панчанка. Вершы: «Краіна мая», «Герой», «Толькі лісцем рабін шалахні...», «Родная мова», «Крык сойкі», «Той дзень прапаў і страчаны навекі...», «Спарышы» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Лірыка. Патрыятычны пафас ваеннай паэзіі Пімена Панчанкі. Гераічнае і трагічнае ў вершах аб Радзіме і яе абаронцах. Роздум пра сэнс жыцця, гуманнага адносіны паміж людзьмі ў пасляваенных творах. Вернасць праўдзе жыцця. Спавядальны характар, адкрытасць, шчырасць лірычнага пачуцця. Бескампраміснасць паэтычнага слова. Публіцыстычная завостранасць верша, разнастайнасць рытміка-інтанацыйнага малюнка, багацце сродкаў мастацкага выяўлення.

Тэорыя літаратуры. Выяўленне аўтарскай пазіцыі ў творы (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Музыка: П. Падкавыраў. Фрагменты з вакальнага цыкла «Партызаны» (словы Я. Купалы, М. Танка, П. Панчанкі); В. Іваноў. «Тапаліны звон» (словы П. Панчанкі). Жывапіс: Я. Батальёнак. «Далягляды»; М. Будавай. «Партрэт Пімена Панчанкі».

Іван Мележ. Раман «Людзі на балоце» (урывкі, агляд) (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Людзі на балоце». Творчая гісторыя, тэматыка і праблематыка «Палескай хронікі». Шматгранныя нацыянальныя характары ў рамане. Майстэрства раскрыцця ўнутранага свету галоўных герояў Васіля Дзятла і Ганны Чарнушкі. Настойлівае імкненне Васіля да самацвярджэння і незалежнасці, яго сціпласць, цяроўнасць, працавітасць, разгубленасць у складаных жыццёвых абставінах. Драматычны лёс Ганны.

Нетрадыцыйны падыход аўтара да раскрыцця псіхалогіі заможных сялян. Розныя адносіны да людзей, працы, будучыні ў старога Глушака і яго сыноў. Драматызм становішча Глушака ў час калектывізацыі. Вастрэны драматычнай калізіі.

Чалавек і прырода ў творы. Псіхалагічнае майстэрства Мележа-празаіка. Нацыянальная самабытнасць творчасці Івана Мележа і яе агульначалавечая значнасць.

Тэорыя літаратуры. Стыль пісьменніка (паглыбленне паняцця). Традыцыі і наватарства.

Мастацтва. Жывапіс: Г. Вашчанка. «Маё Палессе»; А. Гараўскі. «Пінскія балоты»; Ю. Зайцаў. «Людзі Палесся»; Н. Шчасная. «Партрэт Івана Мележа». Выяўленчае мастацтва: Л. Талбузін. Медаль «Іван Мележ». Кінамастацтва: кінафільм «Людзі на балоце» (рэжысёр В. Тураў). Тэатральнамастацтва: спектакль «Людзі на балоце» (рэжысёр А. Гарцуеў).

Уладзімір Караткевіч. Аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха»; раман «Каласы пад сярпом тваім» (кніга першая «Выйсце крыніц»; кніга другая «Сякера пры дрэве» – раздзелы I, II, VII, XII, XVII) (на выбар педагагічнага работніка, агляд) (4 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Дзікае паляванне караля Стаха». Канкрэтна-гістарычная аснова твора. Каларыт, атмасфера мінулай эпохі (80-я гады XIX стагоддзя). Роздум аб прызначэнні чалавека на зямлі, аб лёсе беларускага народа, узаемасувязі розных гістарычных эпох. Праблемы добра і зла, кахання, мужнасці і гераізму. Вобразы Андрэя Беларэцкага, Андрэя Свеціловіча і Надзеі Яноўскай. Асаблівасці кампазіцыі твора.

«Каласы пад сярпом тваім». Гістарычная аснова рамана. Духоўны воблік галоўнага героя твора Алеся Загорскага. Прадстаўнікі дваранства ў рамане (Даніла Вежа-Загорскі, Хаданскія, Кроер). Характэрнае каханне Алеся Загорскага і Майкі Раўбіч. Своеасаблівасць мастацкага стылю рамана. Дынамічнасць сюжэта. Месца і роля лірычных адступленняў і пейзажных малюнкаў. Вобразная сімволіка. Сувязь рамана з паэтыкай народных балад і легенд.

Тэорыя літаратуры. Рамантычнае і рэалістычнае адлюстраванне жыцця ў літаратуры (паглыбленне паняццяў).

Мастацтва. Музыка: Я. Глебаў. Раманс «Любы мой»; Л. Мурашка. Раманс «Дагарэў за брамай неба край»; Д. Смольскі. Опера «Сівая легенда»; У. Солтан У. Опера «Дзікае паляванне караля Стаха». Скульптура: С. Вакар. «Пісьменнік У. Караткевіч». Жывапіс: У. Зінкевіч. «Партрэт У. Караткевіча»; М. Будавай. «Партрэт У. Караткевіча». Кінаілюстрацыя: «Дзікае паляванне караля Стаха» (рэжысёр В. Рубінчык); «Кніганошы» (рэжысёр У. Трацяцкі); «Ладдзя распачы» (рэжысёр Л. Тарасаў); «Лісце каштанаў» (рэжысёр У. Забэла); «Маці ўрагану» (рэжысёр Ю. Марухін); «Памяць каменя» (сцэнарыст У. Караткевіч); «Сведкі вечнасці» (сцэнарыст У. Караткевіч); «Сівая легенда» (рэжысёр Б. Парэнта); «Сіняя-сіняя» (рэжысёр Н. Арцімовіч); «Жыццё і ўзнясенне Юрася Братчыка» (рэжысёр У. Бычкоў); «Чорны замак Альшанскі» (рэжысёр М. Пташук).

Андрэй Макаёнак. «Зацюканы апостал» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці драматурга.

«Зацюканы апостал». Жанравая адметнасць п'есы. Спалучэнне ў творы камічнага і трагічнага. Умоўнасць часу і месца дзеяння. Характарыстыка персанажаў, іх сімвалічнасць і падкрэсленая абагульненасць. Маральна-этычны змест камедыі, сцвярджэнне аўтарам духоўных агульначалавечых каштоўнасцей. Майстэрства Андрэя Макаёнка ў абмалёўцы характараў.

Тэорыя літаратуры. Трагікамедыя. Моўная характарыстыка персанажаў (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Жывапіс: М.Будавай. «А.Макаёнак». Тэатральнаемастацтва: спектакль «Зацюканы апостал» (рэжысёр Б.Луцэнка).

Творы для завучвання на памяць

Уладзімір Дубоўка. «Родная мова, цудоўная мова...».

Аркадзь Куляшоў. «На паўмільярдным кіламетры...».

Пімен Панчанка. «Герой».

Іван Мележ. Урывак з рамана «Людзі на балоце» (ад слоў «Як тая рабіна, цвіла ў гэтае лета Ганна...» і да слоў «...так і відаць – маладосць, сіла ў кожнай жылачцы!»).

Творы для дадатковага чытання

Янка Брыль. «Галя».

Зборнік «Душа мая тужлівая» (укладальнік Віктар Шніп).

Уладзімір Жылка. Вершы.

Міхась Зарэцкі. «Кветка пажоўкляя».

Зборнік «Іскры вечнага агню» (укладальнік А.А. Васілевіч і іншыя).

Уладзімір Караткевіч. «Чазенія».

Аркадзь Куляшоў. «Маналог».

Міхась Лынькоў. Апавяданні.

Андрэй Макаёнак. «Трыбунал».

Андрэ Маруа. «Пакаранне золатам».

Іван Мележ. «Подых навальніцы».

Андрэй Мрый. «Запіскі Самсона Самасуя».

Іван Навуменка. «Сасна пры дарозе».

Стэфан Цвэйг. «Нябачная калекцыя».

Міхась Чарот. Вершы.

Кузьма Чорны. «Пошукі будучыні».

Антуан дэ Сент-Экзюперы. «Планета людзей».

Асноўныя віды вусных і пісьмовых работ па літаратуры ў XI класе

Чытанне і паўнавартаснае ўспрыманне мастацкіх тэкстаў.

Выразнае чытанне мастацкіх твораў.

Складанне простага і разгорнутага плана ўласнага вуснага і пісьмовага паведамлення.

Вусны і пісьмовы пераказ урыўка з эпічнага твора з элементамі аналізу.

Вуснае і пісьмовае сачыненне-апісанне выгляду героя, карціны прыроды і іншае (на падставе вывучаных твораў), сачыненне-разважанне па праблеме, узнятай пісьменнікам.

Даклад або рэферат на літаратурную тэму па адной крыніцы.

Рэцэнзія, тэзісы, канспект літаратурна-крытычнага артыкула або лекцыі настаўніка.

Водгук на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль.

Складанне бібліяграфіі па тэме, прапанаванай настаўнікам.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

У выніку засваення беларускай літаратуры вучні павінны:

ведаць:

шляхі і галоўныя этапы развіцця беларускай літаратуры ў XX стагодзі;

асноўныя эпохі і напрамкі, роды і жанры літаратуры;

асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў;

змест, праблематыку, сістэму вобразаў вывучанага твора;

асноўныя прыметы рамантычнага, рэалістычнага і мадэрнісцкага тыпаў мастацкай творчасці;
псіхалагічныя прыёмы раскрыцця характару ў мастацкім творы;
асноўныя тэарэтыка-літаратурныя паняцці, прадугледжаныя дадзенай вучэбнай праграмай;
тэксты, рэкамендаваныя дадзенай вучэбнай праграмай для завучвання на памяць;
умець:
вызначаць асноўныя праблемы літаратурнага твора;
характарызаваць літаратурнага героя;
аналізаваць прыёмы раскрыцця характару ў мастацкім творы;
самастойна ацэньваць вывучаныя творы з улікам іх мастацкай спецыфікі і абгрунтаваць гэту ацэнку;
рыхтаваць вусны (або пісьмовы) разгорнуты адказ на праблемнае пытанне па вывучаным творы, карыстаючыся літаратуразнаўчымі крыніцамі;
пісаць сачыненне па вывучаных творах;
складаць план і канспект літаратурна-крытычнага артыкула;
рыхтаваць даклад або рэферат на літаратурную тэму;
рыхтаваць вусны і пісьмовы водгук на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль;
пісаць рэцэнзію на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль;
супастаўляць (на аснове асабістых уражанняў) літаратурны твор з ілюстрацыямі да яго, а таксама з яго кіна- і тэлеэкранізацыямі;
карыстацца рознай даведчна-інфармацыйнай літаратурай;
валодаць:
навыкамі абагульнення, сістэматызацыі і супастаўлення вывучанага, выяўлення адметных рыс характару герояў, тыповага ў іх паводзінах, адносінах да жыцця;
уменнямі і навыкамі вуснага і пісьмовага маўлення, лагічнага і выразнага выказвання думак, дастатковым запасам маўленчых сродкаў;
навыкамі параўнання літаратурных твораў з творамі жывапісу, музыкі, тэатра і іншае;
рознымі відамі літаратурна-творчай дзейнасці (напісанне сачынення, даклада, рэферата і іншае);
навыкамі працы з навукова-крытычнай і даведчнай літаратурай па вызначанай тэме (літаратурна-крытычнымі артыкуламі, слоўнікамі, даведнікамі, энцыклапедыямі, інтэрнэт-рэсурсамі і іншае).

ХІІ КЛАС (36 г.)

Беларуская літаратура перыяду 1960 – пачатку 1990-х гадоў (26 г.)

Агляд (1 г.).

Беларуская літаратура – мастацкае адлюстраванне жыцця і духоўнага развіцця народа. Жанравыя і тэматычныя пошукі ў літаратуры, паглыбленне яе чалавечаснага і гуманістычнага зместу. Узмацненне аналітызму ў даследаванні мінулага і сучаснасці.

Узбагачэнне светабачання беларускіх паэтаў, іх жанрава-стыльовыя пошукі (Максім Танк, Пімен Панчанка, Аркадзь Куляшоў, Анатоль Вяргінскі, Яўгенія Янішчыц, Алесь Разанаў, Генадзь Пашкоў, Казімір Камейша і іншае). Грамадзянскасць і маральна-этычная скіраванасць пафасу паэтычнай творчасці. Павышаная цікавасць да філасофскіх праблем, складаных пытанняў чалавечага жыцця.

Тэматыка і праблематыка беларускай прозы (Васіль Быкаў, Іван Мележ, Уладзімір Караткевіч, Іван Шамякін, Іван Навуменка, Міхась Стральцоў, Віктар Казько, Іван Пташнікаў, Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Віктар Карамзаў, Янка Сіпакоў, Алесь Жук, Генрых Далідовіч і іншыя).

Здабыткі ў жанрах драмы і камедыі (п'есы Андрэя Макаёнка, Міколы Матукоўскага, Аляксея Дударова і іншыя). Праблемнасць, канфліктная аснова твораў беларускіх драматургаў.

Іван Шамякін. Аповесць «Непаўторная вясна» (1-я кніга пенталогіі «Трывожнае шчасце» або Раман «Сэрца на далоні» (4 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Адлюстраванне даваеннага жыцця моладзі ў аповесці «Непаўторная вясна». Духоўны свет Пятра і Сашы, іх узаемаадносін. Паэзія каханя і прыгожых чалавечых пачуццяў. Маральна-этычная праблематыка аповесці. Эмацыянальна-псіхалагічная змястоўнасць твора.

«Сэрца на далоні». Праблематыка рамана. Вастрэня канфлікту. Рэтраспектыўны зварот да падзей вайны. Роля кар'ерыста Гукана, які хавае праўду аб актыўнай падпольнай дзейнасці доктара Савіча. Прынцыповасць і рашучасць Кірылы Шыковіча ў выкрыцці Гукана. Партызанскае мінулае Яраша. Вобраз Зосі Савіч, яе жыццёвы лёс.

Маладое пакаленне ў рамане. Няўстойлівасць жыццёвай пазіцыі Славіка Шыковіча. Складаны шлях духоўнага станаўлення Тараса. Праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, неабходнасць выхавання маладога пакалення. Сімволіка назвы твора.

Тэорыя літаратуры. Жанр рамана (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Жывапіс: М. Будавай. «Партрэт Івана Шамякіна»; Н. Шчасная. «Снежныя зімы (партрэт пісьменніка Шамякіна)»; У. Масленікаў. «Мае бацькі ў маі 1945 года». Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Трывожнае шчасце», «Сэрца на далоні», «І змоўклі птушкі» (па творах І. Шамякіна). Кінамастацтва: мастацкія фільмы «Гандлярка і паэт» (рэжысёр С. Самсонаў), «Вазьму твой боль» (рэжысёр М. Пташук).

Васіль Быкаў. Аповесці «Сотнікаў», «Знак бяды» (6 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Сотнікаў». Вобразы Сотнікава і Рыбака ў творы, глыбокі псіхалагізм у іх распрацоўцы. Уменне Сотнікава змагацца да канца ў любых абставінах; вярнасць перакананням. Трагічны фінал Сотнікава. Вобраз Рыбака, яго спрытнасць і лоўкасць. Здрадніцтва дзеля захавання свайго жыцця. Духоўная смерць Рыбака. Праблема выбару на вайне: героі ці ахвяры лёсу. Мастацкая дасканаласць твора.

«Знак бяды». Актуальнасць маральна-філасофскай праблематыкі аповесці. Маштабнасць характараў галоўных герояў – Петрака і Сцепаніды. Глыбокі псіхалагізм аповесці. Зварот аўтара да эпизодаў даваеннага жыцця з мэтай больш глыбокага раскрыцця характараў. Выкрыццё жорсткасці, бесчалавечнасці фашызму. Паказ прыслужнікаў акупацыйнага рэжыму. Мастацкая сімволіка твора.

Значэнне творчасці Васіля Быкава для развіцця беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Выяўленне аўтарскай пазіцыі ў мастацкім творы (паглыбленне паняцця). Вобразы-сімвалы, іх роля ў тэксце.

Мастацтва. Жывапіс: М. Будавай. «Партрэт В. Быкава»; М. Данцыг. «Партрэт В. Быкава»; А. Кашкурэвіч. Ілюстрацыі да аповесцей В.Быкава «Пайсці і не вярнуцца», «Яго батальён»; Г. Паплаўскі. Ілюстрацыі да аповесцей В.Быкава «Дажыць да світання», «Сотнікаў»; У. Тоўсцік. «Васілю Уладзіміравічу Быкаву прысвячаецца»; альбом «Васілёва зорка». Кінамастацтва: трохсерыйны тэлевізійны фільм «Доўгія вёрсты вайны» (рэжысёр А. Карпаў); фільмы «Абеліск» (рэжысёр Р. Віктараў), «Дажыць да світання» (рэжысёр М. Яршоў, В. Сакалоў), «Знак бяды» (рэжысёр М. Пташук), «Трэцяя ракета» (рэжысёр Р. Віктараў), «Узыходжанне» (рэжысёр Л. Шэпіцька), «У тумане» (рэжысёр С. Лазніца).

Міхась Стральцоў. Апавяданне «Сена на асфальце» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Сена на асфальце». Эцюды-ўспаміны пра маладосць, каханне, жыццёвыя праблемы і клопаты. Вобраз аўтара-апавядальніка, яго «самая патаемная і самая душэўная думка» – прымірыць горад і вёску. Прырода ў творы. Глыбокі лірызм апавядання. Адметнасць кампазіцыі.

Тэорыя літаратуры. Унутраны маналог (паглыбленне паняцця).

Ніл Гілевіч. Вершы «Край мой беларускі, край...», «Ах, якая над Гайнай купальская ноч!..», «Страціў слова, страціў спадчынае слова...», «Паклон табе, мой беларускі краю!..» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Шырокі тэматычны змест паэзіі. Любоў да Бацькаўшчыны, клопат пра яе лёс, шанаванне роднай мовы, захаванне культурнай спадчыны, паэтызацыя прыроды. Глыбокі лірызм, песеннасць вершаў, фальклорныя матывы ў творчасці паэта.

Мастацтва. Жывапіс: М. Андруковіч. «Лагойскі краявід»; М. Бушчык «Відная ноч». Графіка: А. Лапіцкая. «Гучаць над Палесем старажытныя песні». Музыка: І. Лучанок. Песня «Я хаджу закаханы» (словы Н. Гілевіча); Э. Ханок. Песня «Вы шуміце, бярозы...» (словы Н. Гілевіча); кампакт-дыск «Аksamітавы вечар»; кампакт-дыск «Нашы песні» (ансамбль «Сябры»).

Іван Чыгрынаў. Апавяданне «Дзівак з Ганчарнай вуліцы» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Дзівак з Ганчарнай вуліцы». Памяць мінулае вайны і лёс старога лесніка Дземідзёнка. Зварот да традыцыйных каштоўнасцей, гармонія чалавека з прыродай, людзьмі, самім сабой. Вобраз аўтара-апавядальніка.

Мастацтва. Жывапіс: В. Грамыка. «Па-над Прыпяцю. 1941 год»; А. Малішэўскі. «Мы вернемся»; І. Белановіч. «Сустрэча з недалёкім мінулым».

Іван Навуменка. Апавяданне «Сямнацатай вясной» (1 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Сямнацатай вясной». Паказ лёсу моладзі ў гады вайны з фашызмам. Раскрыццё ў творы характараў Цімоха, Стасі і іншых герояў. Эмацыянальнасць зачыну апавядання, лірызм аповеду. Сімвалічнасць вобраза бэзу.

Тэорыя літаратуры. Сюжэт і яго элементы, пазасюжэтныя кампаненты твора (паглыбленне паняццяў).

Рыгор Барадулін. Вершы «Неруш», «Яна адна, зямля вякоў...», «Заспаная раніца мжыстая...», «Чалавек не ўзнікае так...» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Свет Радзімы-Беларусі ў паэзіі Рыгора Барадуліна, выяўленне пачуцця любові да зямлі бацькоў. Услаўленне роднага слова як духоўнай святыні. Роздум пра сэнс чалавечага жыцця. Шчырасць, даверлівасць пачуццяў, тонкі псіхалагізм і экспрэсіўнасць у вершах. Асаблівасці паэтычнага майстэрства Рыгора Барадуліна.

Мастацтва. Жывапіс: В. Жолтак. «Восеньская сімфонія»; І. Рэй. «Зямля мая беларуская».

Яўгенія Янішчыц. Вершы «Ты пакліч мяне. Пазаві...», «Чаму ніколі не баюся я...», «Не воблака, а проста аблачынка...», «Любоў мая...» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэтэсы.

Тэматычная палітра паэзіі Яўгеніі Янішчыц: малая радзіма, казачная палеская прырода, вясковы і гарадскі побыт, лірыка кахання. Разнастайнасць пафасу ў творах: ад мажорнага, радаснага да сумнага, трывожнага.

Георгій Марчук. Навелы «Канон Гарыні», «Канон Маці» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Жанрава-стыльвая спецыфіка твораў, іх спавядальнасць. Захапляльнае падарожжа па радзіме пісьменніка, асэнсаванне жыцця палешукоў, іх традыцый. Мудрасць разумення чалавечага шчасця і іншых духоўных каштоўнасцей.

Мастацтва. Кінамастацтва: фільм «Ліст да Феліні» (рэжысер Д. Зайцаў).

Аляксей Дудараў. П'еса «Князь Вітаўт» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Князь Вітаўт». Наватарскі падыход драматурга да ўвасаблення далёкага мінулага. Жанравая адметнасць твора, асаблівасці яго кампазіцыі. Вітаўт і Ягайла як вобразы-тыпы. Маральна-этычнае завастрэнне канфлікту. Праблема асабістага шчасця ў п'есе. Сцвярдженне ў творы галоўных каштоўнасцей на зямлі: любові, еднасці, згоды і міру.

Тэорыя літаратуры. Гістарычная драма.

Мастацтва. Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Вечар» (рэжысёр В. Мазынскі), «Князь Вітаўт» (рэжысёр В. Раеўскі, Б. Герлаван), «Радавыя» (рэжысёр В. Раеўскі, Б. Герлаван).

Алесь Разанаў. «Радзіма...», «У крузе», «Спадчына», «Кожны народ мае...», «Горад» (2 г.).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Філасофска-інтэлектуальны кірунак творчасці: суадносіны агульначалавечага (быццёвага) і нацыянальна-гістарычнага (асабістага). Тэма Бацькаўшчыны ў лірыцы паэта. Адметнасць творчай індывідуальнасці. Жанрава-стылёвыя асаблівасці лірыкі. Асацыятыўная вобразнасць.

Роля Алеся Разанава ў развіцці традыцый беларускай філасофскай паэзіі.

Беларуская літаратура на сучасным этапе (10 г.)

Агляд (1 г.).

Літаратурны працэс у Беларусі на сучасным этапе. Змяненне ролі літаратуры ў жыцці грамадства. Новая літаратурная сітуацыя. Грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

Знаёмства з літаратурнымі часопісамі («Полымя», «Маладосць» і іншыя) і публікацыямі ў іх твораў сучасных аўтараў.

Паэзія (2–3 аўтары на выбар педагагічнага работніка) (2 г.).

Паглыбленне агульначалавечага, маральна-філасофскага, гуманістычнага зместу лірыкі, яе грамадзянска-публіцыстычнага і індывідуальна-асобаснага пачаткаў. Разнастайнасць творчых індывідуальнасцей у сучаснай паэзіі, пошукі і наватарства: Алесь Бадак, Міхась Башлакоў, Навум Гальпяровіч, Мар'ян Дукса, Мікола Мятліцкі, Міхась Пазнякоў, Зоя Падліпская, Генадзь Пашкоў, Алесь Разанаў, Юрась Свірка і іншыя.

Проза (2–3 аўтары на выбар педагагічнага работніка) (4 г.).

Тэматыка і сацыяльна-філасофская праблематыка сучаснай прозы. Асэнсаванне пісьменнікамі стасункаў асобы і грамадства, павязі часоў і пакаленняў: Алесь Савіцкі. «Пісьмо ў рай»; Уладзімір Сцяпан. Навела «Адна капейка»; Іван Чыгрынаў. «Вяртанне да віны»; Святлана Алексіевіч. «У вайны не жаночае аблічча»; Іван Навуменка. «Вір»; Янка Сіпакоў. «Кулак» і іншыя.

Драматургія (1–2 аўтары на выбар педагагічнага работніка) (3 г.).

Асноўныя тэндэнцыі ў развіцці беларускай драматургіі на сучасным этапе. Традыцыі драматургіі Кандрата Крапівы і Андрэя Макаёнка, творчае выкарыстанне гэтых традыцый маладзейшымі пісьменнікамі. Узмацненне цікавасці да гістарычнага мінулага: Алесь Петрашкевіч «Меч Рагвалода» і іншае. Новыя мастацка-эстэтычныя тэндэнцыі ў сучаснай беларускай драматургіі: Сяргей Кавалёў і іншае.

Мастацтва. Жывапіс: І. Рэй. «З вогненнай вёскі», «Боль вогненных гадоў. Год 41-ы», «Беларуская восень», «Поры года»; У. Гоманаў. «Партрэт А. Петрашкевіча». Тэатральнае мастацтва і кінамастацтва: спектаклі «Адкуль грэх?» (рэжысёр П. Малчанаў, А. Краўчук, па творы А. Петрашкевіча), тэлеспектакль «Прарок для Айчыны» (па творы А. Петрашкевіча).

Творы для завучвання на памяць

Міхась Стральцоў. Урывак з апавядання «Сена на асфальце» (пачынаючы са слоў «О зямля! Ты даеш нам тугу па небе...» і да слоў «...гэта ўсё ж лепш, чым не любіць нічога»).

Ніл Гілевіч. «Паклон табе, мой беларускі краю!...».

Яўгенія Янішчыц. «Ты пакліч мяне. Пазаві...».

Верш з сучаснай беларускай паэзіі (на выбар вучняў).

Творы для дадатковага чытання

Паэзія

Міхась Башлакоў. Зборнік «Нетры».

Ніл Гілевіч. «Родныя дзеці».

Васіль Зуёнак. Зборнік «Лета трывожных дажджоў».

Мікола Мятліцкі. Зборнік «Замкнёны дом».

Ніна Мацяш. Зборнік «Душою з небам гаварыць».

Генадзь Пашкоў. Зборнік «У далонях свету».

Алесь Пісьмянкоў. Зборнік. «Я не памру, пакуль люблю».

Алесь Разанаў. Зборнік «У горадзе валадарыць Рагвалод».

Людміла Рублеўская. Зборнік. «Замак мясячнага сяйва».

Віктар Шніп. Зборнік «Балада камянёў».

Проза

Янка Брыль. Зборнік. «З людзьмі і сам-насам».

Васіль Быкаў. «Абеліск».

Алесь Марціновіч. «Цяпло колішніх вогнішчаў» (1–2 эсэ, гістарычныя аповесці на выбар педагагічнага работніка).

Іван Навуменка. «Хлопцы самай вялікай вайны».

Іван Чыгрынаў. «У ціхім тумане».

Эрнэст Хемінгуэй. «Стары і мора».

Іван Шамякін. «Непаўторная вясна» (1-я кніга пенталогіі «Трывожнае шчасце»).

Драматыргія

Аляксей Дудараў. «Радавыя».

Алесь Петрашкевіч. «Напісанае застаецца».

Іван Чыгрынаў. «Следчая справа Вашчылы».

Асноўныя віды вусных і пісьмовых работ па літаратуры ў XII класе

Чытанне мастацкага твора і паўнаважнасць яго ўспрыманне.

Выразнае чытанне мастацкіх твораў.

Складанне плана ўласнага вуснага і пісьмовага выказвання.

Разгорнутыя і сціслыя вусныя адказы на праблемныя пытанні, даклады і паведамленні на літаратурную тэму (з выкарыстаннем адной або некалькіх крыніц).

Ідэйна-мастацкі аналіз літаратурнага твора ў адзінстве зместу і формы.

Аргументаванне ўласнай ацэнкі герояў і падзей.

Устанаўленне асацыятыўных сувязей літаратурных твораў з творамі іншых відаў мастацтва.

Складанне тэзісаў і канспектаў прачытаных літаратурна-крытычных артыкулаў.

Падрыхтоўка і абарона рэфератаў, вучэбных праектаў на літаратурную тэму, у тым ліку з мультымедычным суправаджэннем (па вывучаных творах).

Сачыненне-разважанне паводле праграмных твораў.

Водгукі і рэцэнзіі на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль, твор жывапісу або музыкі.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

У выніку засваення беларускай літаратуры вучні:

павінны ведаць:

асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў;

асноўныя ідэйна-маральныя праблемы вывучаных твораў;

асноўныя жанравыя і стыльвыя асаблівасці праграмных мастацкіх твораў;

спецыфіку літаратуры як мастацтва слова, літаратурныя роды і жанры;

асноўныя тэарэтыка-літаратурныя паняцці, прадугледжаныя праграмай;

асноўныя перыяды развіцця нацыянальнай літаратуры;

асаблівасці, якія вылучаюць беларускую літаратуру сярод іншых літаратур свету, складаюць яе ўнікальнасць, адметнасць;

асаблівасці рамантычнага, рэалістычнага і мадэрнісцкага тыпаў мастацкай творчасці;

тэксты, рэкамендаваныя праграмай для завучвання на памяць;

павінны умець:

узнаўляць мастацкія карціны, створаныя пісьменнікам;

аналізаваць твор з улікам яго ідэйна-мастацкай цэласнасці і аўтарскай пазіцыі;
вызначаць асноўную праблематыку твора;
выяўляць асноўныя адметнасці стылю (творчай індывідуальнасці) пісьменніка;
характарызаваць героя твора, супастаўляць герояў аднаго або некалькіх твораў;
абгрунтаваць сваю ацэнку прачытанага твора;
весці дыялог па прачытаных творах, улічваць чужы пункт гледжання на твор і
аргументавана адстойваць сваё меркаванне;
пісаць сачыненні на літаратурную тэму;
карыстацца літаратуразнаўчымі крыніцамі і даведачнымі матэрыяламі
(энцыклапедыямі, даведнікамі, слоўнікамі літаратуразнаўчых тэрмінаў і іншае).